№ 126 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 11 — 1908 — ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 11 № 126

ԵՐԵՍՈՒՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ“ Базарная ул. д. Тамамшева № 16. կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ
(36-րդ ՏԱՐԻ)
ԱԶԱՏԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ
Հասցէն՝
ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՅՈՒՆԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 6 ՌՈՒԲԼԻ
Ամսական ՄԷԿ րուբլի

Ամերիկա տարեկան	6 դօլլար
Եւրօպա »	30 ֆրանկ
Պարսկաստան »	10 րուբլի
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել	40 կօպ.

ԽՈՒՍԱՓԵՑԷՔ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԻՑ

Թիֆլիսը ամենակուլտուրական և ամենաապահով քաղաքն է եղել Անդրկովկասում։

Այդպէս էլ նա կը լինի առաջիկայում երկար ժամանակ։

Երկրի ամեն կողմերից մարդիկ միշտ ձգտել են Թիֆլիս թէ ընդհանուր կուլտուրական և թէ բարոյական վայելքներ ստանալու համար։

Թիֆլիսը տուել է խաղաղ կեանք, եւրօպականացած հասարակական շրջաններ, գիտնական, գեղարուեստական և հասարակական գործունէութեան ասպարէզներ։

Այդպէս եղել է և անկասկած այդպէս լինելու է ապագայում։

Բայց ներկան անմխիթարական է։

Անցողական շրջանը, որի մէջ ընկել էր Ռուսաստանը վերջին տարիները, չափազանց աննպաստ է Թիֆլիսի համար։

Պետերբուրգը, Մոսկվան և ուրիշ կենտրոնները նորից մտել են իրանց սովորական կուլտուրական կեանքի շրջանը և ոչ միայն վերանորոգում են ընդհատված գործերը, այլ և ստեղծում են նորերը ու ընդարձակում եղածը։

Եւ Եւրօպայի պատմութիւնը բազմաթիւ օրինակներ է տալիս, թէ ինչպէս հասարակական ցնցումներից և աղէտներից յետոյ կեանքը նորից կազդուրվում է և երբեմն աւելի ևս մեծ և ուժեղ թափով առաջ գնում, մոռացութեան տալով անցած օրերի ծանրութիւնը և զրկանքները։ Եւ Եւրօպական Ռուսաստանի մի նշանաւոր մասը արդէն հանդէս է բերում այդպիսի մի նոր օրինակ։

Սակայն Թիֆլիսը և Անդրկովկասի մի երկու խոշոր կենտրոններ՝ Բագուն և Բաթումը դեռ չեն մտել վերակազդուրման շրջանի մէջ և տանջվում են անցողական շրջանի քմահաճոյքներից։

Մենք գիտենք, որ Թիֆլիսի ներկայ անհանգիստ և անապահով վիճակը ժամանակաւոր է և ներկայացնում է անցողական շրջանի վերջին արձագանքի արտայայտութիւնը։ Բայց չէ կարելի չընդգծել, որ անցողական շրջանը չափազանց երկարատև դուրս եկաւ և սարսափելի քայքայումներ է առաջացնում քաղաքի բարգաւաճման գործում։

Ուրիշ երկիրներում մարդիկ աշխատում են իրանց քաղաքը գրաւիչ դարձնել և ստեղծել բնակիչների համար ամեն տեսակ դիւրութիւններ և յարմարութիւններ, իսկ Թիֆլիսի ներկայ վիճակը միայն բացասական ազդեցութիւն է գործում։ Եւ յիրաւի, Թիֆլիսի բնակիչների մի նշանաւոր մասը ապրում է Թիֆլիսից դուրս՝ արտասահմանում և հիւսիսային քաղաքներում, իսկ միևնոյն ժամանակ թուլանում է այն ներգաղթական շարժումը, որ միշտ բերել է բազմաթիւ նոր բնակիչներ ուրիշ տեղերից դէպի մեր քաղաքը։

Այն անհանգիստ տրամադրութիւնը, որ առաջացնում են կողոպուտները, սպանութիւնները, ռումբերի պայթումը և ուրիշ անակնկալներ, զրկում է քաղաքը իր գրաւչութիւնից և հիւրընկալութեան հռչակից։ Բնակիչների թիւր ամեն մի արտասովոր դէպքից յետոյ նուազում է և հաստատապէս կարելի է ասել, որ միլիօններ են կորչում քաղաքի եկամուտքից շնորհիւ անդորր կեանքի բացակայութեան։

Եւ միևնոյն ժամանակ, ամեն մի խոշոր դժբաղդութիւն փախցնելով կապիտալը ասպարէզից՝ թոյլ չէ տալիս, որ արդիւնագործութիւնը զարգանայ ու նոր ճիւղաւորութիւններ ստանայ։

Հասարակութեան մէջ գործող անձերը պէտք է ժողովրդականացնեն այն գաղափարը, որ կողոպուտները, ռումբերը և սպանական դրամաշորթութիւնները միայն նրանով չեն անախորժ, որ նրանք պատճառում են յայտնի զրկանք, այլ և նրանով, որ իւրաքանչիւր այդպիսի մի դէպք կանգնեցնում է հարիւրաւոր և հազարաւոր ուրիշ կուլտուրական գործեր։ Եւ վերջ ի վերջոյ ստացվում է այն տխուր հետևանքը, որ մարդիկ փախչում են քաղաքից, կապիտալը թագնվում և հեռանում է ասպարէզից, արդիւնագործութիւնը սմքվում է, քայքայվում՝ պակասեցնելով թէ քաղաքի ամբողջ հարստութիւնը և թէ այն մասը, որ պէտք է բաժին ընկնէ աշխատաւորների շարքերին։

Պէտք է վերջ դրվի ներկայ տխուր և անապահով դրութեան։ Եթէ մարդիկ և ձեռնարկութիւններ մի կերպ կարողացել են մինչև այժմ դիմանալ աննպաստ պայմաններին և գոյութիւն պահպանել, միևնոյն ժամանակ մենք գիտենք, որ արդէն տեղի են ունեցել բազմաթիւ սնանկութիւններ, և նրանք կը դառնան հանրային և մահաբեր, եթէ օր առաջ կանգ չի առնի քայքայման շարժումը և կեանքը ոտք չի դնի նորից իր խաղաղ և կանոնաւոր զարգացման ճանապարհի վրա։

Ա. Քալանթար

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻ ԱՂԷՏԸ

Հայ հասարակութիւնը գիտէ, որ յունիսի 3-ին Ալէքսանդրօպօլ քաղաքը ենթարկվեց մի մեծ աղէտի—հեղեղի, որ առաջացաւ ամբողջ 2½ ժամ տեղացող յորդ անձրևից։ Փչացան ոչ միայն բնակիչների գոյքը, կահկարասիքը, այլ և մօտ 100 մարդ ջրահեղձ եղաւ։ Մինչև այսօր գտել են ջրահեղձ եղածներից միայն 37-ի դիակները։ Այդ սոսկալի աղէտը մեծ թշուառութեան մէջ է ձգել, անկասկած, ամբողջ քաղաքը, մանաւանդ ազգաբնակութեան չքաւոր մասը, ուստի և հայ հասարակութեան վրա բարոյական սեպուհ պարտականութիւն կայ օգնութեան ձեռք կարկառել դժբաղդացած և աղէտահար ժողովրդին։

Օգնութիւն մատակարարելու նպատակով Ալէքսանդրօպօլում կազմված է մի մասնաժողով, քաղաքագլուխ պ. Յ. Տիգրանեանի նախագահութեամբ։

Յորդորում ենք ամբողջ հայ ժողովուրդը փութալ օգնել Ալէքսանդրօպօլի ազգաբնակութեան։

Իբրև սկիզբ, շտապում ենք յայտնել, որ Թիֆլիսի Կենտրօն. Նպաստամատոյց Յանձնաժողովը ամսիս 9-ին կայացած իր նիստում որոշեց յատկացնել այդ նպատակին հազար (1000) ր.։

«Մշակի» խմբագրութիւնը ուրախութեամբ կընդունէ նուէրներ՝ Ալէքսանդրօպօլի մասնաժողովին ուղարկելու համար։

Հ. Ա.

ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ՆՊԱՍՏԱՄԱՏՈՅՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԸ

Յունիսի 9-ին կայացաւ Կենտրօնական Նպաստամատոյց Յանձնաժողովի նիստը, նախագահութեամբ Գարեգին արքեպիսկոպոս Սաթունեանցի, մասնակցութեամբ անդամների՝ պ.պ. Ալ. Քալանթարի, Ալ. Մէլիք-Ազարեանի, Հ. Առաքելեանի, բժշկ. Կ. Ստեփանեանի, Աւ. Արասխանեանի և Ե. Թոփչեանի։

Ա. Քալանթար տալով մի քանի տեղեկութիւններ Ալէքսանդրօպօլի գաւառին հասած վնասների մասին՝ առաջարկեց նշանակել մի ուրիշ գումար, նպաստի համար, և ուղարկել մի անձ գիւղերի վնասները պարզելու համար։ Յանձնաժողովը որոշեց ուղարկել գիւղերը Ս. Տէր-Պօղոսեանցին և յատկացնել Ալէքսանդրօպօլի հեղեղից վնասված ազգաբնակութեան չքաւորագոյն մասի օգնութեան համար հազար (1000) րուբլի։

Լսելով յանձնաժողովի գործակատար Ս. Տէր-Պօղոսեանի զեկուցումները, յանձնաժողովը որոշեց.

1) Յատկացնել Բաշքէնդ գիւղի օգնութեան համար—500 րուբլի։

2) Յատկացնել Զամբարակ գիւղի օգնութեան համար—500 րուբլի։

3) Յատկացնել Չինարլի գիւղի օգնութեան համար—500 րուբլի։

4) Յատկացնել Թօվուզ գիւղի կարօտ 60 ընտանիքի օգնութեան համար—500 րուբլի։

5) Յատկացնել Հախում գիւղի օգնութեան համար—300 րուբլի։

6) Յատկացնել Աբարանպօլի շրջանի հինգ գիւղերին հաց և արհեստի գործիքներ հայթայթելու համար 1400 րուբլի։

7) Ալէքսանդրօպօլին յատկացրած 1000 ր. գումարը փոխադրել հեռագրով քաղաքագլխին, իսկ գիւղերին օգնութիւնը գործադրել ուսումնասիրելուց յետոյ կարիքի չափը։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պետերբուրգ, 9 յունիսի

Յունիսի լոյս 8-ի գիշերը իր կալուածքում վախճանվեց երաժշտագէտ Րիմսկի-Կօրսակօվը։ («Հ. Գ.»)

Թաւրիզ, 9 յունիսի

Յունիսի 7-ի երեկոյեան ժողովված ամբոխի մէջ լսվեցին կրակոցի ձայներ. ոտքից. վիրաւորվեց անջումանի յեղափոխականներից մինը։ Գիշերվայ ժամը 3-ին, գլխաւոր մուշտէիդ Հասան-Աղայի տան դռների մօտ ռումբ նետվեց, որը պայթեց, սակայն վնաս չը պատճառեց։

Ազգաբնակութիւնը շատ է գրգռված անիշխանութեան ղեկավարների և անանգործունեայ գեներալ-նահանգապետի դէմ։

Անջումանի նախագահ Բասիր-էս-Սալթանէն իրան շրջապատեց պահակախմբով։ («Հ. Գ.»)

Թէհրան, 9 յունիսի

Ապագայ անկարգութիւնների դէմ շահի ձեռք առած միջոցները Թէհրանի ազգաբնակութեան մէջ նկատելի հանգստութիւն մտցրին։

Շահի դէմ մղվող կուի ագիտատօրներ, ինչպէս սկսում է պարզվել, հանդիսանում են պրինց Զիլլի-Սուլթանի կողմնակիցները, որոնք, անաջողութեան հանդիպելով Թէհրանում, իրանց գործունէութիւնը տարան գաւառները, որտեղից յուսահատական տեղեկութիւններ են ստացվում յեղափոխական շարժման մասին, որ բացէ ի բաց ուղղված է պրինցի օգտին։ Թէհրանի ագիտատօրներից մի քանիսը բեպբեսիանների երկիւղից ապաստանեցին Զալխարի մզկիթում։ («Հ. Գ.»)

Թաւրիզ, 31 մայիսի

Թէհրանում կատարվածների մասին հաւատացած եմ, որ ստոյգ տեղեկութիւններ ստացած կը լինէք հեռագրական գործակալութիւններից։ Թէհրանում կատարվածների մասին այստեղից դժուարանում եմ մի բան գրել, որովհետև պտտող լուրերը բազմազան են և շատ անգամ հակասական։ Իրականութիւնը գալիս է մեզ համոզելու, որ շահը և մէջլիսը ուղղակի խաղում են Պարսկաստանի ճակատագրի հետ և իրանց երկուստեք անտակտ գործունէութեամբ կիսաւեր դարձած երկիրը սպառնում են բոլորովին կործանել։ Եթէ մէջլիսը կարողանար ըմբռնել Պարսկաստանը ղեկավարելու իր անձեռնհասութիւնը և դէմ չը լինէր Եւրօպայի դիպլօմատների հրաւիրվելու խնդրին, որը բուէարկվեց մի քանի ամիս առաջ մէջլիսում, մենք հաւատացած էինք. որ դրութիւնը օրըստօրէ աւելի չէր բարդանար։ Եթէ մէջլիսում կամ մինիստրութեան մէջ մի քանի եւրօպացի պաշտօնեաներ լինէին, մենք պնդում ենք, որ այսպէս չէր մթագնի քաղաքական մթնոլորտը։ Յօշոտվում է երկիրը, քայքայվում է տնտեսութիւնը, իսկ մէջլիսը և շահը զբաղված են իրանց քմահաճոյքների խնդրով։ Թաւրիզը սովորականին նման, Թէհրանի կեղտոտ լուրերը առնելուն պէս, փոթորկվեց, բայց ոչ առաջվայ թափով. շուկան չը կողպվեց. ժողովրդի մեծամասնութիւնը յոգնել է։ Դարձեալ շահը գահընկէց հրատարակվեց. մօլլաներից մի քանիսը կամայ-ակամայ մզկիթների կամարները թնդացրին իրանց որոտընդոստ ճառերով։ Ճէլիս Սալիմ դարձեալ հրապարակ եկաւ։ Այսօր կամաւորներ են ցուցակագրվում Թէհրան գնալու համար... Ժողովրդի մէջ տարածված է Զիլլի Սուլթանի—շահի հօրեղբօր հեռագիրը, որը յայտարարում է, եթէ ձերբակալված պատգամաւորները չարձակվեն, սպառնում է պարսից թագաւորութիւնը կործանել։

Առաջի օրերը ասում էին, որ շահի շուրջ մեծ զինւորական ոյժ կայ. իսկ այսօր տարածում են, որ շահի կողմնակիցների մեծ մասը ցրվել է։ Այստեղ առաջվայ նման ժողովուրդը չը կարողացաւ զինված թափօրներ կազմել. հրամայված է եղել զինաթափ անել այդպիսիներին։ Ժողովուրդ կայ հեռագրատնում նստած։ Հեռագրատանը կառավարչապետին խօսքով վիրաւորանքներ են հասցրել։ Անորոշութիւնները այնպէս են խճողված, դրութիւնը այնպէս երերուն է, որ մարդ չը գիտէ հաւատայ իր գրածներին թէ ոչ։ Մի բան, որ մեզ համար պարզ է, այն է, որ կառավարութեան ղեկը եթէ շահի և մէջլիսի ձեռքին մնայ. բարդութիւնները անպակաս կը լինեն և երկիրը բոլորովին կործանման կենթարկվի։ Մի օր գուցէ արթնանան քնից թէ շահը և թէ մէջլիսը, բայց այդ օրը շատ ուշ կը լինի և կը մնայ, նրանց «լալ և կրծտել ատամանց» միայն։ Ֆանատիկոսութեան և տգիտութեան անյատակ անդունդում թաղված մի ժողովուրդ, երբ ուզենայ եւրօպական հովերով օրօրվել, առանց հասկանալու այդ հովերի էութիւնը, պարզ է, որ անսովոր և անկարող ըստամոքսի նման ընդունած սննդարար նիւթերը պիտի դուրս թափի՝ վնասելով առանց այն էլ իր հիւանդոտ օրգանիզմը։ Պարսկաստանի փրկութեան համար երեք բան է պէտք. «մարդ», «մարդ», «մարդ»... Հէնց այդ երեք բանի բացակայութեան պատճառով դարեր տանջվել, խոշտանգվել է երկիրը, ներկայումս շարունակվում է նոյնը։ Անժամանակ ոգևորութեամբ յղփացած տաք-գլուխ մարդիկ ուզեցին հռչակել, որ Պարսկաստանը ընդգրկելով սահմանադրութիւնը, դժոխք երկիրը արքայութեան վերածեց մի մոգական գաւազանի շարժումով. և որքան գրչակներ մակերեսային հասկացողութեամբ, ուժգին թափով հրապարակ եկան և մոլորեցրին ընթերցողների մտքերը։ Հրաշքների դարը վաղուց է անցել. առանց կուլտուրայի մի ժողովուրդ չէ կարող «մարդ» ունենալ, իսկ առանց «մարդերի» ժողովուրդները բարօրութիւն վայելելու իրաւունք չունեն... Փաստեր քինկան...

Իբօ

Պետերբուրգում ստացված տեղեկութիւնները Պարսկաստանի ներքին դրութեան մասին բացառապէս յուզիչ բնաւորութիւն են կրում։ Դէպքերը արագ թափով յաջորդում են իրար։ Թէհրանում ընդհանուր գործադուլ է։ Մէջլիսում վիճաբանութեան նիւթ է դարձել հեռանալ հարցը. նիստը շարունակել թէ չը շարունակել. անջումանները պահանջում են գահընկէց անել շահին և գահ բարձրացնել այնպիսի մի մարդու, որը լինի սահմանադրութեան կողմնակից։

Պարսկական բոլոր գաւառները բռնկված են անկարգութիւններով, անօրինակ անարխիա է տիրում երկրի մէջ, այնպէս որ ամենայն օր պէտք է սպասել պետական կատաստրօֆայի։

Այդ առիթով մեր արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ յայտնել են „Вирж. Вѣд.“ լրագրի աշխատակցին, որ արդարև Պարսկաստանից ստացվող լուրերը բաւական յուզիչ են. միևնոյն ժամանակ հաստատապէս հաւատացրել են, որ մեր դիպլօմատիական մարմինը Ռուսաստանի պետական շահերին աչալուրջ կերպով հսկում է։

Ներկայ մոմենտում դեռ ևս ոչ մի պատճառ չը կայ օտար պետութիւնների միջամտութեան համար Պարսկաստանի գործերին. մասնաւորապէս Ռուսաստանը, Պարսկաստանի հետ բարի յարաբերութիւնները վերականգնելուց յետոյ, ամենևին դիտաւորութիւն չունի աւելի ևս բարդացնելու այն ներքին պրօցէսը, որ կատարվում է այժմ մեր հարևան երկրում. սակայն այդ դէպքերի ընթացքը ինքը, ի հարկէ, կարող է բարդութիւններ առաջացնել զուտ միջազգային բնաւորութեամբ և ապագան նախագուշակել անկարելի է։

Թաւրիզից „Б. В.“ լրագիրը հեռագիր է ստացել, որ Ուրմիայի մեր հիւպատոս բարօն Չերկասօվը ողջ ու անփորձ հասել է Թաւրիզ։ Այն բոլոր լուրերը, որ տարածել էին նրա ու գնդապետ Գումանսկու կալանաւորութեան մասին, իբր թէ Թահիր-փաշայի հրամանով, պարզվեց որ սխալ են եղել։

Ուրմիա, 9 յունիսի

Յունիսի 3-ի երեկոյեան քիւրդերը յարձակվեցին լճի մօտ Նաւահանգստի վրա, ուր սովորաբար պահվում են ապրանքները։ Երեք ժամ շարունակ քիւրդերը հրացանաձգութեան բռնվեցին ճանապարհորդների հետ։ Վերջում քիւրդերը յետ նահանջեցին, բայց հետները տարան մօտակայ Գեալմախանէ գիւղի տաւարը։

Լճի վրայով ճանապարհը մինչև օրս միակն էր, որ ապահով էր համարվում, որի վրայով, Սալմաստի ճանապարհը փակվելուց յետոյ, ստացվում էր պօստը և ուղարկվում էին ռուսական ապրանքները։ («Հ. Գ.»)

Թէհրան, 9 յունիսի

Ատրպատականում կազմակերպվում է մի ընկերութիւն, որ նպատակ ունի սահմանադրութիւնը պաշտպանել յեղափոխականների և միւս ծայրայեղ տարրերի ուժգնապէս գործունէութեան ասպարէզում հանդէս գալուց։ («Հ. Գ.»)

Կալկաթա, 9 յունիսի

Արևելեան Բէնգալիայից դուրս եկած պօստային գնացքը, կէս գիշերին, Բարատպուտրայի մօտ կանգնեցրին ազդանշանով, կայարանից ոչ հեռու։ Վագօններից մէկի վրա ռումբ նետվեց։ Վագօնը ջարդուփշուր եղաւ։ Երկու անգլիացի ծանր վիրաւորված են։ («Հ. Գ.»)

Հօնգկօնգ, 9 յունիսի

Գետի անսովոր վարարման պատճառով, որի բարձրութիւնը հասաւ 70 ֆուտի, Ուչժօու քաղաքը մնաց ջրի տակ։ Վնասները ահագին են։

Սի-Ցզիան գետի վերին հոսանքի շուրջը տեղի են ունեցել շատ դժբաղդ դէպքեր։ Ազգաբնակութիւնը ազատվել է տների տանիքներում։ («Հ. Գ.»)

Հռոմ, 9 յունիսի

Բօլօնի և Ալէցիայի բանւորական պալատները յայտարարեցին գործադուլ, իրանց համակրանքը Պարմայի գործադուլ բանւորներին ցոյց տալու

նպատակով։ Սակայն խանութների մի մասը բաց է։ Սպէզիայում արսէնալի բանւորները շարունակում են աշխատել։ Բօլօնում բանւորները միտինգից յետոյ ապրդիւն փորձ արին աշխատանքից յետ կասեցնել ծխախոտի գործարանների բանւորներին։ Կարգ ու կանօնը չը խախտվեց։ («Հ. Գ.»)

—

Աթէնք, 9 յունիսի

Բօլգարական մի հրոսակախումբ յունիսի 7-ին, Կրուշէվայի մօտ, սպանել է Սամի ոսոիկանութեան մօնաստիրի տեսչին։ Հրոսակախմբին հալածող զօրքի կապիտանը վիրաւորված է։ («Հ. Գ.»)

—

Լօնդօն, 9 յունիսի

Սուֆրաժիստկաները մեծ ցոյց կազմեցին. բաժանվելով 7 հանդիսախմբերի, որոնց մասնակցում էին մօտ 30,000 հոգի, նրանք ուղղվեցին դէպի Հայդպարկ, ուր մի քանի տեղերում ճառեր արտասանվեցին։ Ցոյցերը անցան առանց միջնադէպերի։ Ներկայ էին Շվէդիայի, Նորվէգիայի և եւրոպական այլ երկրների ներկայացուցիչները։ («Հ. Գ.»)

—

Պէնզա, 9 յունիսի

Երէկ ցերեկով Բեազանո-Ուրալսկի երկաթուղագծի Պէնզա կայարանում վարժութիւններ անող շոգեմեքենան ընդհարվեց ճանապարհորդական գնացքի հետ։ Ջարդվեցին ճանապարհորդական երկու և ապրանքային վագօններ. վնասվեցին 22 հոգի, որոնցից մէկը ծանր վիրաւորվեց, չորսը թեթև. ճանապարհը փչացաւ 10 սաժէն տարածութեամբ։ («Հ. Գ.»)

—

Պետական Դումայի դիւանատան ծառայողների կազմի հարցի քննութիւնը քիչ մնաց որ Դումայում լուրջ կօնֆլիկտի առիթ դառնար։

Ինչպէս պարզվեց յետոյ, Խոմեակովը Դումայի դիւանատան դիրեկտօրի պաշտօնը մտցնելով նպատակ ունէր չէզոքացնել ու անվնաս դարձնել քարտուղար Սազօնովիչի վնասակար ազդեցութիւնը։

Երբ Դուման մերժեց Խոմեակովի առաջարկը, վերջինս նկատեց. «Այժմ ես կարող եմ հանգիստ կերպով վերադառնալ Սիչեվկօ»։

Ցանկանալով կրիզիսը մեղմացնել, Դուման յաջորդ քուէարկութիւնների ժամանակ ընդունեց Խոմեակովի նախագծի բոլոր կէտերը։

Կուլուարներում կարծում են, որ նախագահական կրիզիսը վերջացած է արդէն։

—

Ֆինլանդական սենատը ամենահպատակ միջնորդութիւն է յարուցանում՝ ֆինլանդական գործերին ուղղութիւն տալու կարգի մէջ կատարված փոփոխութիւնների առիթով։

Սենատը մօտ ժամանակներս որոշել է պարգևատրել անգլիական մի շոգենաւի ծառայողներին՝ ֆինլանդական նաւաստիներին փրկելու համար՝ ժամացոյցով, հետևեալ մակագրութեամբ. «Ֆինլանդական կառավարութիւնից»։

Արտաքին գործերի մինիստրութիւնը, որին ուղարկված էին ժամացոյցները յանձնելու ուժ հարկն է, վերադարձրել է սենատին, մատնանշելով որ Ֆինլանդիան աւտօնօմ կառավարութիւն է իր ներքին գործերում միայն։

—

Սեվաստօպօլի գեն.-նահանգապետ ադմիրալ Վիրենը հրատարակել է իր մի որոշումը, որի համաձայն պօրնօգրաֆիական աշխատութիւններ ցուցադրելու համար 3000 րուբլի տուգանք է նշանակվում։

(«Кс.»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԴԱՇՏՈՒՄ

III*)

Արազդայեանում ընդունված է սերմնափոխութեան հետևեալ եղանակը։

Հողը մի երեք տարի բռնված է լինում բրինձով, որից յետոյ մի երեք կամ չորս տարի նա ծառայում է բամբակի ցանքերի համար, իսկ յետոյ երկու տարի էլ ցորենի մշակութեան։

Բամբակը ցանվում է հին եղանակով, առանց շարքերի։ Սերմը գործ է ածվում ամերիկականը, որը աճել է այդ տեղում։

Գիւղացիները ցանում են շատ խիտ, գործածելով ամեն մի դեսեատինի վրա 4 և աւելի պուդ սերմ, մինչդեռ եթէ սերմացանութիւնը կատարվէր շարքերով, յատուկ գործիքների միջոցով, բաւական կը լինէր սերմանել կէսը այն քանակի, որ ներկայումս սերմանվում է։

Բամբակը բուսնում է այնտեղ բաւական աջող և կարող էր լաւ բերք տալ, եթէ հողը ամեն տեղ միատեսակ լաւ բարւոքված լինէր, աղերից ազատված։ Իւրաքանչիւր դեսեատինից ստացվում է չը մաքրված բամբակ 40—60 պուդ. լաւ հողերում բերքը բարձրանում է մինչև 80, երբեմն և 100 պուդ, իսկ կարծր, վատ մշակված հողերում իջնում է մինչև 20—15 պուդ։

Մաքրելուց յետոյ մնում է բերքի մի-երրորդ մասը՝ զուտ բամբակ, որը և ուղարկվում է վաճառանոց։ Նա անցեալ տարի ծախվել էր 12—13 րուբլով պուդը։

Բամբակի հունտը գործ է ածվում կամ անասուններին կերակրելու համար և կամ իբրև սերմացու։ Նա ծախվում է Արազդայեանի կալուածքում 40—45 կօպէկով պ.։

Բամբակի քաղելը կամ մաքրելը կատարվում է կամ օրավարձով բանող մշակների միջոցով, որոնք ստանում են օրական 60—80 կօպէկ, կամ գիւղացիների, որոնք իրանց աշխատանքի համար վերցնում են բերքի միտասերորդ մասը (օրինակ Դաւալում)։

Ամառը մշակների պակասութիւն է զգացվում, որովհետև շրջակայ գիւղացիների մի մասը բարձրանում է լեռները թէ իրանց անասունները արածացնելու և թէ հով տեղերում հանգստանալու համար։

Բամբակի մեծագոյն մասը ծախվում է տեղական շուկաներում, որտեղից ուղարկվում է Մոսկվա։ Մի փոքր մասը գործ է ածվում իբրև մանուած մի քանի գործուածների համար։

Անտարակոյս, եթէ Դաւալում և նրա շրջակայքում տարածված լինէր կատարելագործված ջուլհակութիւն, գիւղացիները կարող կը լինէին բամբակի մի մասը մշակել իրանց երկրում և աշխատանքի նոր աղբիւր ունենալ իրանց ձեռքին։ Դժբաղդաբար՝ բամբակի թել մանելը բաւական դժուար է, երբ պէտք է պատրաստել որոշ նրբութեան, որոշ նօմերանոց թել։

Ցամենայն դէպս ցանկալի է, որ հայ տընայնագործական ընկերութիւնը կամ մի ուրիշ հաստատութիւն փորձէր ջուլհակութեան գործիքներ ուղարկել այստեղի գիւղերը և փորձ անէր պատրաստելու լաթեր։

Բամբակից դուրս ցանվում են Արազդայեանում ցորեն, առւոյտ և բանջարանոցի բոյսեր։ Ցորենը ստացվում է մէկին 7—10։ Առւոյտը միևնոյն տեղում մնում է հինգ տարի, երբեմն և աւելի։ Տարեկան տալիս է երեք քաղ։

Տնային անասուններից ամենաշահեկանկուննն է գոմէշը, որը չէ վախենում շոգից, եթէ ունի ջուր զովանալու համար. նա բաւականանում է քիչ կերակրով, միևնոյն ժամանակ ուժեղ է ու չարքաշ։

Ոչխարների հօտերը, եթէ կան գիւղացիների մօտ, ուղարկվում են Այրիջայի և ուրիշ արօտաշրջանները։

Մի ուրիշ անգամ գուցէ առիթ ունենանք խօսելու այն միջոցների մասին, որոնցով կարելի է բարւոքել Արարատեան դաշտի տնտեսութեան դրութիւնը։

Ա. Քալանթար

*) Տես «Մշակ» № 123

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Ախլաթեան գիւղ (Սիսիան), 3 յուն.

Վերջին ժամանակներս աչքի են ընկնում մեր շրջակայ գիւղացի՝ Բագւում գտնվող երիտասարդներն, իրանց քաջարի գործունէութեամբ, որը գեղեցիկ ապագայ է խոստանում։ Նրանց մէջ առաջանում է ձգտում համագիւղացիական համախմբում կազմակերպել, օգնելու համար իրանց ծննդավայրի հազար ու մի ցաւերին։ Առանձնապէս Ախլաթեան գիւղի երիտասարդական միութիւնն աչքի է ընկնում իր միաժեայ արդիւնաւոր գործունէութեամբ։ Այդ միութիւնն աչքի առաջ ունի իրագործելու մօտ ապագայում հետևեալ նպատակները. բարեկարգել գիւղի միդասեան ծխական դպրոցը, շատապել լուսաւորութիւն մտցնել գիւղում, և հին փչացած աղբիւրները նորոգել, որովհետև վրա երրորդ տարին է, ինչ գիւղացիք զրկված են աղբիւրներից։

Ցանկանում ենք աջողութիւն վերոյիշեալ միութեանը և յուսով ենք, որ գիտակից երիտասարդների մասնակցութեամբ կիրագործվեն վերոյիշեալ նպատակները։

Ցանկալի էր, որ համախմբվէին նաև մեր շրջանի այն երիտասարդները, որոնք այդ մասին չեն էլ ուզում մտածել և միշտ ձգտում են հին պապական սովորութիւնը առաջ տանել. բաւական է քնէք, սիսիանցիներ. ժամանակ է զարթնելու։

Գաբօ

—

Վաղարշապատ, 5 յունիսի

1907/8 ուսումնական տարւայ լրանալու պատճառով, ամսիս 1-ին տեղական օրիորդաց դպրոցի դահլիճում կայացաւ ակտ. մասամբ անտանելի շոգից և մասամբ էլ սենեակի նեղ լինելու շնորհիւ, հասարակութեան մի մասը մնացել էր պատշգամբում։

Ուսուցիչներից պ. Ս. Տէր-Մինասեանը հասկանալի կերպով բացատրեց պրօգրեսիվ տուրքի անհրաժեշտութիւնը, իսկ հոգաբարձու պ. Կ. Տէր-Գրիգորեանը կարդաց 1907/8 ուսում. տարւայ նախահաշիւը. այդ զեկուցումից երևաց, որ Վաղարշապատի դպրոցները որոշ դրամագլուխ չունենալու շնորհիւ՝ հոգաբարձութիւնը ստիպված է եղել զանազան անհատներից փոխարինութիւն անել և դպրոցներն ազատել է փակման վտանգից։ Մինչև այժմս էլ ուսուցիչներն իրանց մի քանի ամսւայ ռոճիկներից դեռ ևս չեն ստացել. ասացէք խնդրեմ, ապա ամօթ չէ՞ Վաղարշապատի նման մի հասարակութեան, որ չէ հետաքրքրվում իր միակ կրթական հաստատութիւնով և մի անգամ ընդմիշտ չէ ապահովում իր դպրոցների անտեսական նեղ վիճակը։

Աշակերտ-աշակերտուհիները մէջ ընդ մէջ արտասանում էին ոտանաւորներ և երգում ժողովրդական «լէ-լէ»-ներ, պ. Ա. Արարատեանի ղեկավարութեամբ. հոգաբարձութիւնը, եթէ դպրոցի բիւջէն կը ներէ, չի սխալվէ, եթէ հրաւիրէ մի ձայնագրութեան ուսուցիչ. դրանով ազատած կը լինի մատաղ սերնդին ձանձրալի և հին երգերից։

Անցորդ

—

Ուզունթալա գիւղ (Ղազ. գ.), 1 յուն.

Վերջապէս մի կերպ աջողվեց մեզ ստանալ կառավարութեան նպաստը՝ չափահասին 2 պուդ, փոքրերին 1 պ. ցորեն, իսկ իւրաքանչիւր ծխին 15 ֆ. կորեկ։

Ցուցակագրեցին 81 տուն իբրև վերջին աղքատներ, որոնք չունեն Բագու կամ այլ տեղ աշխատաւոր։ Շնորհիւ տանուտէրի և վաքիլների, ցուցակի մէջ մտան սրանց հարուստ ազգական բարեկամները, որպէսզի իրանց ստացած նպաստը կիսեն այս տուղերի հետ. վաւերացվեցին ցուցակները և տրվեցին կօմիսարյին. կորեկը ոչ ոք չը ստացաւ, այլ ուղղակի 6 մեշօկ-քաշը 30 պ. 15 ֆ.—վերցրին տուղերը և ծախեցին պուդը մի ր. և վերցրին իրանց ծախսերը Ղազախ քաղաք շնորհք բերելու համար։ Երբ որ ցորենը հասցրինք տուն, տանուտէրը իր օգնականին տնից տուն ուղարկելով ժողովեց իւրաքանչիւրի ստացած ցորենի պուդին 4 կ., իսկ ով որ չունէր փող, առանց հարց ու փորձի ցորեն էր վերցնում, բերում ծախում և յանձնում տանուտէրին փողը։

Ե. Տէր-Յովհաննիսեան

—

Ախալքալաք, 5 յունիսի

Երէկ իրիկնադէմին ուժեղ անձրևից յետոյ տեղաց սարսափելի կարկուտ՝ ընկոյզի մեծութեամբ։ Կարկտահարումը տևեց կէս ժամ։ Վնասվել է շրջակայ Խուլգումա, Գուլիգամ, Բալրա, Կարտիկամ, Մաջադիա և այլ գիւղերի արտերի մի մասը։ Վնասը բաւականին մեծ է։ Գիւղացիք դիմեցին գաւառապետին, որը խոստացաւ պաշտօնական արձանագրութիւն կազմել այդ առիթով։ Կարկուտը ջարդուփշուր արեց քաղաքիս պատուհաններից մեծ մասի ապակիները։ Նախկին տարիների անբերրիութիւնից վնասված գիւղացիութիւնը յոյս ունէր այս տարի մի փոքր շունչ քաշել ու կուշտ հաց ուտել, բայց անակնկալ պատահարը թոյլ չը տուեց, որ նրա յոյսերն իրականանան։

Գաւառացի

—

Սաբաթլու (Նուխու գաւ.), 4 յունիսի

Մայիսի 22-ին, կէս օրից յետոյ ժամը 2-ին, անսպասելի ուժգին որոտումից յետոյ կարկտահար եղաւ մեր ցանքերի մեծագոյն մասը, որի 633 դեսեատինը պատկանում էր Սամուղի Շահմալիօվ բէկերին. այն է Ղարդուլու-Ֆլօվթափա, Գեօրդեն-ձոր, Սօհբաթին, Ջանկեալ և Քարինգլուխ անուն ցանքսավայրերը և նրանց շրջակայքը հաւանարվեցին գետնի հետ, զրկելով ամիսների ընթացքում չարչար տանջանքների ենթարկված ժողովրդին իր միակ ապրուստի աղբիւրից։ Կարծվում է, որ վնասը հասնում է մօտաւորապէս 500,000 րուբլու, իսկ միւս մնացեալ դաշտավայրերի ցանքսերը առայժմ անվնաս են և արդէն թուրք հնձւորները հնձում են, իսկ ժողովրդից ոմանք սկսել են «փեշխօրտ» անել ու նոր հացով կշտացնել իրանց քաղցած ստամոքսները։

Յունիսի 1-ին հետևեալ դէպքը պատահեց. կիղ գիւղացի չորս հոգի, որոնք մի օջախից բաժանված հօրեղբօր որդիներ են, գնում են մեր հարեան չարդաթեցի Սաեփանեանցի արտը հնձելու։ Դրանցից երկու եղբայրները, որ հասակով մեծ են լինում քան միւսները, թոյլ չեն տալիս վերջիններիս իրանց հետ միասին հունձ անելու։ Վէճը սուր կերպարանք ստանալով՝ դաշնակները սկսում են երևան գալ։ Դրանով էլ չը բաւականանալով, վիճող կողմերը դիմում են զէնքի, որի ժամանակ վերջին եղբայրները դաշոյնների հարուածների տակ աւանդում են հոգիները։ Ցանցաւորները փախել են։

Յովհաննէս ք. Տէր-Աւագեան

—

Ղալաչա, (Ղազախի գ.) 4 յունիսի

Կարմիր գիւղ սարից գալու ժամանակ, «Միխանա» կոչված թաղում, մեր և այլ գիւղացիների շրջապատում են զինված թուրք աւազակներն և կողոպտում տանում են ղալաչեցի Սարգիս Դաղբաշեանցի մի շատ լաւ ձին. լուրը հասնելուն պէս, մեր և բոլոր շրջակայ գիւղերի երիտասարդներին ուղարկեցին դարանամուտ լինելու այն ճանապարհներում, որտեղից երկիւղ կար ձին տանելու։ Գիշերվայ ժամը 10-ին լսվեցին հրացանների համազարկներ Ղօշղօթան և Դիվեղ գիւղերի սահմանի «Մատուռ» կոչված տեղում, խիտ անտառի մէջ։

Կռւողներն էին ղալաչեցիներին կողոպտող աւազակները և ղօշղօթանցի քաջ Գառաւի Վարդեանը իր երկու ընկերներով. աւազակները նեղն ընկնելով թողել են ղալաչեցու ձին և փախել. անտառի խաւարութեան պատճառով չեն կարողացել աւազակներին հետամուտ լինել. միայն առաւօտեան գտել են կանաչ խոտի վրա արեան հետքեր. կարելի է սպանված և վիրաւոր աւազակներ լինեն անտառում մնացած. դրա մասին յետոյ։

Կօթի գիւղում սպանել են մի երիտասարդի, ծանր կերպով վիրաւորել են Լէգզոնց Արտէմին։

Մելքիսեդէկ ք.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻՆԱՍ ՉԵՐԱԶ

Ա.

Ուզեց որ մոռցուի։ Հին գործիչներու մեծ ասպետը, Նուպար-Շահնազարեան վարժարանի ամենէն տաղանդաւոր սանը միայն Եղիա Տէմիրճիպաշեանը չէր, որ կը հիանար այս դէմքին վրայ. դիւանագիտական ասպարէզի մէջ իր աննկուն արշաւանքովը, և ըլլալով հայկական դատին ամենէն խիզախ պաշտպանը, հանրութեան համակրանքին կարժանանայ։ Ու կարգ մը տաք-գլուխ, անփորձ երիտասարդներ աւելի երկիւղածօրէն կրնային մտածել իր մասին։ Իր դէմ եղած մենամարտը և իր սրտաբեկ լքումը՝ անհաշտ կը մնան այն ամենուն յիշատակին մէջ, որոնք ամեն բանէ վեր ի նկատի ունին փրկութեան հարցը, հայ հողին դատը, որուն զինուորագրուողը չի պրպտեր թէ մահացու գնդակները կարմի՞ր, թէ՞ սև բանակներէ կը հասնին։ Այլ խնդիր, թէ Չերազի պէս գործիչ մը արժանի չէր կուսակցական հարուածներու. և պէտք է ըսել, որ իր ախոյեաններէն շատերը ծանօթ չեն իր անցեալին, գրական և քաղաքական գործերուն։ Շատերը զինքը կը ճանչնան միայն «L'Arménie»-ով։ Բայց Չերազ այդ պարբերականէն շատ առաջ հայուն մէջ ապրեր է անձնանուէր ոգևորութեամբ։ Կուրուացծենք իր անցեալը և վերջին գործունէութեան պատկերը։

Ցեղին սէրը վարժարանէն ծնած էր։ Ազգասիրութեան աղբիւրը հռչակաւոր Շահնազարեան Կարապետ վարդապետն էր, որուն փառքի պսակը յետոյ փուշի փոխուեցաւ. զրպարտութիւններու զոհերէն մէկն ալ այդ վարդապետն է անշուշտ։

—

Չերազ դպրոցական շրջանէն՝ առաջնորդողի զօրեղ յատկութիւնը ցոյց կուտայ։ Նուպար-Շահնազարեան աշակերտները կուգեն հրատարակել Վենետիկի «Բազմավէպի» ծաւալով և ուղղութեամբ շաբաթական հանդէս մը. այդ գեղեցիկ գործին մասնակցող աշակերտաց պարագլուխը կը տեսնենք Մ. Չերազը։ Ինչո՞ւ է այս հրատարակութիւնը։ Հանդէսին վարչութիւնը առաջին թիւով (1870, յունվար 3) կը յայտարարէ. «Բարեյիշատակ Կարապետ վարդապետի կտակի մէջ յղացած բարի գործը արդէն գլուխ ելած կը համարուի վիճին նախախնամութեան շնորհիւ, և հաստատ ու չքայքայելու դիրք մը առնելու համար շատ քիչ ժամանակ մնացած է. իր կտակին մէջ Մանչեսթեր ունեցած ժամուլը ծախելու որոշած էր, բայց յարմար գին մը տուող չըլլալով պարտաւորեցանք նոյն մամուլը իր անուանը նուիրեալ դպրոցին մէջ հաստատել և արդէն մէկ քանի գրեանք ալ ի լոյս ընծայուեցան։ Վարժարանիս աշակերտները հանդէս մը խմբագրելու կարողութիւնն ստացած ըլլալով իրենց խնդրանօքը արժանայիշատակ հօր «Երկրագունտ» անուն շաբաթաթերթը անոր յիշատակը շարունակելու նպատակաւ աշակերտաց յանձնեցինք և ահա այս օրուընէ գործի կը սկսին...»։ Սքանչելի գաղափար. այս թերթը կը խոստանայ հետզհետէ մեծցնել իր ծաւալը, պատկերազարդ ըլլալ և աւելի աժան դառնալ։ Պայմանաւ որ եթէ քաջալերութիւն գտնէ։ Կանխաւ վարչութիւնը կիմացնէ թէ՝ «Եւրոպական կանոնաւոր, պատկերազարդ ուսումնական և բանասիրական թերթը մը ընելու ամեն նախապատրաստութիւններն ունինք»։ Մենք «Երկրագունտի» յաջորդ թիւերուն վրայ չտեսանք այդ խոստումներու կատարումը։ Թէև քաջալերութեան արժանի էր, բայց քաջալերուած չէր։ Հետաքրքիր ենք, թէ ո՞վ էր այդ թերթի խմբագրապետը։ Շաբաթաթերթի վրայ արձանագրուած չէ անոր անունը, բայց Մ. Չերազի ստորագրութեամբ յօդուածները յայտնի կընեն, թէ ինքը Չերազն է այդ վարժարանական թերթի խմբագրապետը. յետոյ ստուգեցինք մեր գուշակութիւնը «Գրական փորձեր» գրքի յառաջաբանէն, ուր Մ. Չերազը կըսէ. «Օտեան գնահատեց «Երկրագունտը», որոյ խմբագրապետն էի»։ Գրիգոր Օտեանի՝ «Երկրագունտի» մասին գրած նամակը շահեկան կը գտնեմ թերթին վրայ գաղափար մը տալու համար. հանդէսին երկրորդ թիւուն մէջ զետեղուած է այդ նամակը. մեծանուն գրագէտ վարչական անձը կը գրէ. «Տնօրէն «Երկրագունտի». Շատ շնորհակալ եմ, որ «Երկրագունտին» առաջին թիւը ղրկեր էք ինծի։ Այդ հանդէսը՝ Նուպար-Շահնազար վարժարանին պատանի աշակերտաց խմբագրութիւնն է. բայց մեծ մարդիկ կրնան կարդալ զանի։ Ես ո՛չ միայն պիտի կարդամ, այլ և պիտի պահեմ գրքատանս մէջ՝ ուր այս քանի տարի է, ափսո՛ս, որ հայերէն գիր կամ մատեան մը չեմ կրցած աւելցնել։ Կը յուսամ թէ ինծի պէս պիտի մտածէ ամեն զգայուն հայ, որ հայութեան վերաբերեալ ամեն բան կը յարգէ, և որու «Երկրագունտի» պէս թերթ մը, թէև մանուկներէ խմբագրեալ, կուգայ յիշեցնել ուր ուրեմն թէ մենք ալ ունինք դեռ հայերէն լեզու մը, և այդ լեզուով կրնան եղեր գրուիլ լուրջ ու գգօն յօդուածներ։ Այս սրբազան հուրը, զոր կրցած էք վառել ձեր աշակերտաց սրտին մէջ, ջանացէք միշտ վառ պահել զանի, որ ըլլան դարուս ճշմարիտ որդիքն ու արժանի սանունք վարժարանիդ սրբազան վերատեսչին։ Ի վերջոյ կաղաչեմ, որ բաժանորդ գրէք զիս ձեր նորածին հանդէսին։ 5 յուն. 1870. Գերա. Գ. Ս. Օտեան»։

Այս նամակի մէջ անտարակոյս քաջալերութեան հոգին զգալի է. գովեստը չափազանցուած. բնական է, որ միայն «Երկրագունտը» պիտի չըլլար գրական ներկայացուցիչը։ Չերազ այդ աշակերտական թերթին առաջին յօդուածը կը գրէ. իր և իր թերթին նպատակը յայտնի է այդ գրութեան մէջ։ Ցառաջադիմութեան խանդավառումը ընկղմած է պատանի Չերազին մէջ. ոգևորումի դար է, կը կարծէ թէ ամեն շրթէ հրաշագործ բառ մը կը թռչի—յառաջ։

«Յառաջ... և այս ցնցող ձայնին առջև հողագունտը նորէն կը ձուլէ գոգցես, բնութիւնը կաճի ի ծիղ ու ի խնծիղ, և արհեստը, որ պաճուճանքն (տօալէտ) է բնութեան, թև կուտայ շոգին՝ որպէսզի կոհակը պատռէ, սարդի պէս՝ մետաղի թելեր ոստայն կը փռէ յընդհանուրս, որպէսզի ձայնը խոյանայ անարգել, և աշխարհի ջիլեր կուտայ երկաթէ՝ յորս թաւալին ազգաց բարօրութեան արիւնն ըլլող վաճառներ։ Յառա՜ջ... և ահա ժողովուրդք կը յառնեն, սուսերք կը փշրին՝ ամօթով քան թէ աբեամբ կարմրած, գոյնի և արեան խտրութիւն կը ջրին, և ամբողջ մարդկութիւնն՝ այլասեռութեան դանդիլան իր շուրջէն սկրդելով՝ մէկ մարդու պէս՝ յառաջ կընթանայ»։

Մ. Չերազ յառաջադիմութեան դրօշը բացած կուգէ վարել «Երկրագունտի» խմբագրապետի պաշտօնը, երախայական անկեղծ գաղափարներ կերազէ, իր դարը կը նկատէ յառաջդիմութեան մոգական դարը. իր դարու զաւակն է. անցեալը խաւար ու զարհուրանք է սոսկալի յիշատակներով. գիտութեան դարը կարծես մարդկութեան փրկիչ պիտի ըլլայ. կը գրէ՝ «Անցեալը ներկային քով դնելով՝ ի՞նչ զազտ հոգեր կուգան ի տես... Անցեալը՝ զրահով զինեալ՝ արեան ուղիներու մէջ կը դեգերի. քայլ մը յառաջ, քայլ մը ետև. այս էր հին դարուց յաւիտենական շարժումը։ Ներկան ժամուլով զինեալ՝ յառաջ կը խիզախէ, յառաջ ի խաղաղութիւն, յառաջ ի սէր, յառաջ ի լոյս, յառաջ ի կատարելութիւն»։ Կատարելութեան սկզբունքը վառ է իր մէջ. ինքը իր անձին վրայ չի ծանրանար, դեռ պատանի իր ազգութեան օգտակար ըլլալու գաղափարով կը սնանի։

Խմբագրապետին համար կարևոր է օժտուած ըլլալ ոչ միայն համոզմունքով պաշարով, այլ ունենալ համոզիչ լեզու. և համոզելու համար՝ կարևոր է հռետորական արհեստ, ճառութեան պերճախօսութեան։ Պ. Մ. Չերազ վաղուց պերճախօսի համբաւը վայելեր է. զինքը ընթերցողները և իր ճառերուն ունկնդիր հասարակութիւնը յարգեր են իր այդ կարողութիւնը։ «Երկրագունտի» առաջին թիւով պերճախօսութեան վրայ յօդուածներու շարքը կը սկսի։ Իրեն համար «պերճախօսութիւնը վայրկենական աստուածութիւն մըն է»։ Անոր կը հպատակի ըմբոստ մարդկութիւնը, անոր առջև կը փշրին սուր, թնդանօթ և հրացան։

Չերազ բարեշրջական ոյժ մը ցոյց կուտայ, շատ կրակոտ գաղափարներ ունի. ինքը ապագային յեղափոխական մեծ ռահվիրաներէն մէկը, բայց պատանեկան օրերէն կը դիմադրէ զինուորականութեան. պատերազմներու զարհուրելի հակառակորդն է. կը փափաքի որ սուրերը ժանգոտին, զինուորները ծուլութեան ու մուրողութեան համապատիւ ըլլան, արիւնի բիծ կրող դրօշը պիղծ համարուի, պատերազմական շքադրամները անարգ համարուին՝ ինչպէս դատապարտեալները վզէն կախուած դատապարտութեան թղթերը։ Փոքր հասակէն ռամկավարական սկզբունքով զինէ կը շարժէ, հակառակ է ծոյլ ծրիակեր դրամատէր դասակարգին. հակառակ է միապետութեան, և կը դրուատէ Վօլտէրի այն խրոխտ ոյժը, որով կասեցուց ակադէմիայի ճառախօսութեանց մէջ Ֆրանսայի վեհապետներու հասցէին շռայլուած գովեստները։ Մ. Չերազ ըմբռնած է գաղտնիքը՝ որով հռետորը գրիթէ միշտ կը յաջողի արժանանալ ծափահարութեան. գաղտնիքը՝ «հայրենիք» և «ազատութիւն» բառերն են. կեղծ պերճախօսն ալ այդ բառերով կարող է դիւթել ունկնդիրները. այդ բառերը միշտ ողջ են, հին և նոր ժամանակի ժողովուրդը նոյն բառերով միշտ ելեկտրացած է։ Պ. Չերազ պերճախօսութեան սքանչելի նիւթին վրայ կը խօսի. ինքը ամբողջ եռանդ է իր մէկ մի խորհրդածութեանց մէջ։ Պերճախօսութիւնը, որ քանի մը յօդուածներով կը պարզէ, ինքնին հիանալի է, բայց դեռ վարպետ հրապարակախօս չէ, դեռ իրեն կը պակսի համոզող և հրապուրող ըլլալու բարձր կարողութիւնը։

Ե.

(Կը շարունակվի)

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Այսօր, յունիսի 11-ին, կովկասեան գիւղատնտեսական ընկերութեան մէջ կը կարդացվեն Ա. Քալանթարի և Վ. Ըյխիլաձէի զեկուցումները տնայնագործութեան և գիւղատնտեսական համագումարի մասին։ Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան։

◆ Յունիսի 8-ին Թիֆլիսի բօրսային շէնքութեան մէջ կայացաւ Թիֆլիսի հայոց դրամ. ընկ. արտակարգ ընդհանուր ժողովը, որ քննութեան առնվեց 1907/8 թատրոնական սէզօնի հաշիւը՝ (չը տպագրըւած)։ 1907 թ. ընկերութիւնը ունեցել է մօտ 4000 րուբլի արդիւնք, որից վճարել է անցեալ տարիների պարտքը՝ 2500 ր., մինչեւ որ առաջիկայ սէզօնը սկսելու համար ներկայումս պատրաստ գումար կայ մօտ 2000 րուբլի։ Անցեալ սէզօնում ներկայացվել են 51 պիէսաներ, որոնցից 23-ը ինքնուրոյն, իսկ 29-ը թարգմանական։ Նկատողութիւններ եղան, որ վարչութիւնը իր գլխաւոր ուշադրութիւնը կենտրոնացնելով միմիայն դրամականի վրա՝ շատ քիչ հոգս է տարել գեղարուեստականի, էսթետիքական հաճոյք տալու մասին։ Այնուհետև տեղի ունեցան ընտրութիւններ. վարչութեան անդամ, բուռն ծափահարութեամբ, վերստին վերընտրվեց պ. բժ. Ա. Խատիսեան. նոր թեկնածուներ ընտրվեցին Խօջամիրեան և ինժ. Տէր-Սարգսեան։ Մրցանակաբաշխ մասնաժողովի անդամներ վերընտրվեցին հները՝ պ. պ. Հ. Առաքելեան, Մունդուկեան, Ս. Քափանակեան, Տ. Զաւէն և Տ. Յովհաննիսեան։

◆ Հանգանակիչ Մասնաժողովը խնդրում է մեզ յայտնել, որ ինքը Սլաւեանսկից յօգուտ Թիւրքա-Հայաստանի հայ տառապեալների ստացել է 300 ր., որը հանգանակել է պ. Ա. Ազատեանը հետևեալ նուիրատուների շրջանում։ Ա. Ազատեան, եղբ. Տէր-Յովհաննիսեաններ և Կ. Մաշուրեան 50-ական ր., եղբ. Յունանեաններ 25 ր., մի ոմն, Ս. Ղարիբեան, եղբ. Ազարեաններ և Մ. Մաշուրեան 10-ական ր., Գ. Գարագաշեան, Յ. Յարութիւնեան և Ս. Դալվաթեան 5-ական ր., Ն. Ասմաեան, Ս. Մելիք-Մամիկոնեան, Կ. Օհանջանեան, Գ. Գասպարեան, Յ. Մելիքեան, Յ. Ծիլանեան, Ս. Միսսերեան, Մ. Յակոբեան, Յ. Օհանով, Խ. Ղազարեան, Ա. Սաֆարեան և Կ. Պետրոսեան 3-ական ր., Կուլեան, Ս. Աբգարեան, տիկ. Ն. Օհանեան, տ. Ա. Սաֆարեան, Մ. Կարաբէկեան և Бондаренко 2-ական ր., Ե. Թաթթաջեան, Ա. Չլեյեան, Ս. Կարապետեան, Մ. Զինակրեան, Մ. Մամաեան, Ա. Դաւթեան, Ս. Դաւթեան, Г. Лимаренко, Գ. Կարաբէկեան, տիկ. Ա. Կարաբէկեան, օր. Ա. Կարաբէկեան, Ք. Թստակեան, Կ. Սաֆարեան, Պ. Աբօյեան, П. Грушко, Գ. Գէորգեան, Կ. Բաբայեան, օր. Հ. Բենգլեան, Յ. Յակոբեան և В. Мельниковъ 1-ական ր., Կ. Արզումանեան, Ս. Մատինեան, Մ. Յովակիմեան և Գ. Ջիլաւեան 50-ական կոպէկ։

◆ Ախալցխայում, յունիսի 5-ին, հեղեղը ծածկել է բանջարանոցները, այգիները և տարել է շատ տներ։ Մարդկային զոհեր չը կան։ Վասները հաշւում են մօտաւորապէս 5000 րուբլի։

◆ Յունիսի 5-ի գիշերը Գօրիում եկած ուժեղ կարկուտը ոչնչացրել է Խէլչուա և Սանդիանտկարի գիւղերի ցանքսերը։ Մի քանի գիւղերում էլ հեղեղին զոհ են գնացել ծառերը և ոչխարները։

◆ Յունիսի 8-ի երեկոյեան, Թիֆլիսում, Ծղնէթսկայա փողոցում, անձնական հողի վրա սպանել են Բօզարջեանի ծխախոտի գործարանի բանւորներից երկուսին։ Սպանվածներին տարել են Միքայէլեան հիւանդանոց. սպանութեան տեղի շրջակայքում ոստիկանութիւնը կատարել է համատարած խուզարկութիւն. ձերբակալված են մի քանի մարդ։

◆ Ամսիս 9-ին կովկասեան հայոց բարեգործական ընկերութեան ճաշարանում ճաշ է բաժանվել խեղճ և աղքատ ընտանիքներին 100 րուբլու, որը նուիրել է պ. Միհրան Ալէքսանդրեան Անանեանցը ի յիշատակ իր հանգուցեալ հարսի՝ Պաւլ Էմիլեանովնա Մելմանի։

◆ Այս տարի Թիֆլիսի 2-րդ արական գիմնազիայում աւարտեցին 45 հոգի, որոնցից չորսը հայեր են, մնացածները այլ ազգութիւնների պատկանողներ։

◆ Երկրագործութեան վարչութիւնը կովկասեան գիւղատնտեսական ընկերութեան անցեալ տարիների հաշիւները բաւարար չէ գտել։ Մատնանշելով որ այդ հաշիւների մէջ ոչինչ չէ խօսվում ընկերութեան գործունէութեան մասին, վարչութիւնը առաջարկում է ընկերութեան՝ ներկայացնել լրացուցիչ տեղեկութիւններ։

◆ Ռուսաց տեխնիքական ընկերութեան անդամները մօտ օրերս մեկնելու են Աւճալա՝ քաղաքային ջրանցքի նոր խողովակները դիտելու համար։

◆ Ստացանք Միրզայի «Այրի քահանաների կրկնամուսնութեան խնդրի առթիվ» գրքոյկը։

◆ Արմաւիր-Տուապսէ երկաթուղի անցկացնելու հարցը արդէն ներկայացված է մինիստրների խորհրդին։ Երկաթուղու կառուցման աշխատանքները կը սկսվեն հաւանօրէն աշնանից։

ԲԱՔՈՒԻ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Յունիսի 6-ին արտիստական ընկերութեան դահլիճում կայացել է Գրիգորիյ Րօբակիձէի դասախօսութիւնը «Սեռը և սէրը» վերնագրով։ Դասախօսութիւնը սկըսվելուց 5 րոպէ առաջ արտիստական ընկերութեան ժողովարանն է մտնում 2-րդ քաղաքամասի պրիստաւի օգնականը և գրաւում դրամարկղի մէջ եղած փողերը, մօտ քառասուն և եօթ րուբլի։ Փողերի գրաւումը կատարված է Քութայիսի արքունական պալատի հեռագրական կարգադրութեամբ, իբրև ապահովութիւն այն տուգանքի, որ նշանակված է դասախօսի վրա արտասահմանեան անցագրի ժամանակամիջոցը անցկացնելու համար։

◆ Մօտաւորապէս յունիսի 12-ին Բագուից Դիլիջան է ուղևորվելու նաւթարդիւնաբերողների խորհրդի դպրոցներում սովորողների գաղութը, որը բաղկացած է 55 երեխաներից։ Նրանց ուղեկցելու են վարժուհիներ՝ Պօպօվա և Օրբելովա և ուսուցիչ Գրիգորեվ։ Իբրև գաղութի կառավարիչ ուղարկվում է տ. Նեվէրօվիչ։

◆ Գլխաւոր գաղթականական վարչութեան տուած տեղեկութեան համաձայն մի ամսվայ ընթացքում, սկսած յունիսի 15-ից մինչև յուլիսի 16-ը, Ռուսաստանի ներքին նահանգներից գնալու են Անդրկասպեան, Կովկասեան և Թուրքեստանեան շրջանները մօտ 20,000 գաղթականներ։ Այդ ի նկատի առնելով, առաջարկված է երկաթուղիների ադմինիստրացիային գաղթականների համար ճանապարհներին հանգստանալու և կերակրելու նպատակով շինել տալ պծերին մօտիկ վրաններ և խոհանոցներ, նոյնպէս և նշանակել բժշկական օգնութիւն։

◆ Լսելով որ Բիբի-Էյբաթում արդէն բացվում է կօօպերատիվ հիմունքներով խանութ, և նոյնպէս պատրաստութիւն են տեսնում բանալ նաև Սև քաղաքում,—Սև քաղաքի խանութպանները ամեն քայլափոխում կանգնեցնում են կօօպերացիայի ներկայացուցիչներին և համոզում նրանց հրաժարվել այդ ձեռնարկութիւնից։ Մինչև անգամ նրանց ապագայ խանութի համար դարակներ պատրաստող ատաղձագործներին դրդում են չը բանել, համոզելով որ կօօպերացիան վնասակար է, իսկ երբ վերջիններս չեն համոզվում, նրանք սպառնում են իրանց բոլոր վնասները պահանջել բանւորներից։ Սև քաղաքի խանութպանները, ի հարկէ, օրինակ են վերցրել Պետերբուրգի խանութպաններից, որոնք ուղղակի պետիցիա ներկայացրին Պետական Դումային կօօպերատիվները արգելելու մասին, որով աւելի ևս համոզեցին բանւորներին կօօպերացիաների անհրաժեշտութիւնը։ Նոյն համոզմունքը կը ներշնչեն անշուշտ Սև քաղաքի խանութպանները, եթէ կը շարունակեն այդ թշնամական, բացարձակ շահասիրական վերաբերմունքը։ («Б.»)

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

◆ Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը բացատրել է, որ ծնողական կոմիտետները իրաւունք չունեն գնահատութեան ենթարկելու իրանց դպրոցի ուսուցիչների գործունէութիւնը, որ նրանք չեն կարող միութիւնների մէջ մտնել, և յարաբերութիւն սկսել ուսումնարանական շրջանի վարչութեան հետ նրանք կարող են միայն դպրոցի դիրեկտորի միջոցով։

◆ «Русь» լրագրի հրատարակութիւնը ժամանակաւորապէս ընդհատվում է։ Ընդհատումը կապ ունի շանտաժի անպատւաբեր փաստի հետ։ («Р. Сл.»)

◆ Հարաւ-արևելեան երկաթուղիների վրա նկատվում է, որ վերջին ժամանակներս սկսել են հալածանքներ հայերի դէմ. սկսած փետրվար ամսից սիստեմատիկ կերպով արձակվում են բուֆէտներում ծառայող հայերը։ Արձակումը տեղի է ունենում շահագործութեան մասի կառավարչի կողմից փետրվարի 16-ին տրված կարգադրութեան համաձայն։ Երբ արձակվողները խնդրեցին բացատրել, գոնէ, այդ վերաբերմունքի շարժառիթը, պատասխանեցին նրանց, որ «ասել չեն կարող»։ («Донъ»)

◆ Նոր կառուցվող պերմ-եկատերինբուրգեան երկաթուղու վրա, Զաիմկա կայարանի մօտիկ, իբրև պատասխանատու ղեկավարներ, «Перм. Губ. Вѣд.» լրագրի ասելով, երկաթուղային շէնքերի կառուցման գործում հրաւիրված են Պետերբուրգի ճարտարապետական կուրսերի երկու ունկնդրուհիներ։

◆ «Звено» լրագրի խմբագրի վրա նշանակված տուգանքը գանձելու ժամանակ անսպասելի արգելքներ առաջ եկան, նախ՝ որ խմբագրին Մոսկվայում չը գտան և երկրորդ՝ պարզվեց, որ նա ոչ մի գոյք չունի։ («Р. Утро»)

◆ Մօտ օրերս Պետերբուրգում վերջացաւ ռուսական բոլոր համալսարանների ազատ ունկնդրուհիների խորհրդակցութիւնը։ Ներկայ էին ներկայացուցիչներ Պետերբուրգից, Մոսկվայից, Կիեվից, Խարկովից, Օդեսսայից, Կազանից ևայլն։ Վճռված է միջնորդութիւն յարուցանել պրօֆեսօրների խորհրդի և Պետական Դումայի կենտրոնի ու օպպօզիցիայի պատգամաւորների առաջ ազատ-ունկնդրուհիների իրաւունքները վերականգնելու համար։ («Р. Сл.»)

◆ Յունիսի 1-ին Հելսինգֆորսում տօնել են կին բանւորուհիների օրը։ Սօցիալ-դեմօկրատների կազմակերպած հանդիսաւոր ցոյցին մասնակցում էին մօտ 1000 կանայք և 100-ից աւելի երեխաներ։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

(Ֆօն-Անրէպի ճառի շարունակութիւնը)

Ե՞րբ էք դուք որևէ խոշոր, վերջնական նախագծեր մշակել, ստացվե՞լ է, արդեօք, ժողովրդական պատասխան։ Դա չէ եղել։ Վարչութիւնը կարծես ժող. լուսաւորութեան վարչութիւն չէ եղել, հետամուտ է եղել որևէ այլ նպատակի և այդ հարցով բոլորովին կամ շատ քիչ է հետաքրքրվել։ Եթէ մենք դիմենք մինիստրութեան գործունէութեան նախահաշւից դուրս և խորասուզվենք նրա արխիվի մէջ, ինչպէս նա գործել է զանազան տիպի դպրոցներ կազմակերպելու վերաբերութեամբ, աւելի այլանդակ բնորոշման կը հանդիպենք։ Զը գիտեմ, կը գտնվի՞, արդեօք, Ռուսաստանում թէկուզ մի մայր, մի հայր, որոնք սրտի կսկիծով չը ցաւեն ամեն տեսակի դպրոցի այդ անկման համար, որին հասել է այժմ դպրոցը։ Այժմեան դպրոցը չէ տալիս ոչ կրթութիւն, ոչ դաստիարակութիւն։ Բոլորն էլ համաձայն են սրա հետ, սակայն այս երևոյթի գնահատութիւնը չափազանց զանազանակերպ է. մի կողմից բոլորի մեղապատճառը յեղափոխութիւնը և ազատագրական շարժումն են համարում. անկասկած է, որ երկրի անցրած ծանրագին տարիները իրանց սարսափելի կնիքը դրին դպրոցի վրա, բայց դա որոշ չափով անխուսափելի էր. բայց բանը դրա մէջը չէ՝ ամբողջ սարսափը նրանումն է, որ դըպրոցը գահավիժման էր գնում շեշտակի յեղափոխութիւնից շատ առաջ, ազատագրական շարժումներից շատ կանուխ (ծափահարութիւն ձախակողմում)։

Ազատագրական շարժումը և յեղափոխութիւնը անշուշտ կազմալուծում և քաօս մտցրին դպրոցում, որոնք ի հարկէ չէն կարող շարունակվել։ Սակայն այդ երևոյթը ժամանակաւոր բնաւորութիւն ունի. երկրի խաղաղացման հետ միասին նա կը չքանայ աստիճանաբար։ Եթէ պրօֆէսօրների և ուսուցիչների միջավայրում ևս գտնվեցին անհատներ, որոնք կազմակերպում էին միանգամայն անկարելի բաներ դպրոցում և այդ դպրոցը դարձնում էին պրօպագանդայի ասպարէզ, ասում եմ, որ այդ երևոյթը ես չեմ հասկանում, այդ երևոյթը այն կարգի է, որի համար խօսք չը կայ արժանաւորապէս դատապարտելու (ծափահարութիւն աջակողմում)։

Դպրոցի քայքայման ամենագլխաւոր պատճառներից մէկը այն վերաբերմունքն է, որ մինիստրութիւնը ցոյց է տալիս դէպի իր պարտականութիւնները, ռուսական դպրոցի, ռուսական ժողովրդի պահանջների նրա գլխովին անհասկացողութիւնը։ Հետևելով պատմական հինաւուրց նախապաշարմունքներին, տնկելով այս կամ այն բռնի այդ դպրոցներում, մինիստրութիւնը հետևողականութեամբ և վերին աստիճանի սիստեմատիկ կերպով կործանեց, քարուքանդ արեց այն ամենը, ինչ որ լաւ է և բարի (ծափահարութիւններ)։

Կանգ առնենք նախ և առաջ բարձրագոյն դպրոցի վրա։ Դուք գիտէք, պարոններ, որ րոպէից է իսկապէս սկսվում նրա անկումը։ Կար 1863 թ. համալսարանական կանոնադրութիւն, կար լիբերալ ուղղութիւն հասարակութեան մէջ, կար հաւակրանք մի շարք մեծ բարենորոգումների. համալսարանները վայելում էին որոշ աւտօնոմիա, պրօֆէսօրները ընտրովի էին. դրանք մինիստրութիւնից նշանակված չինովնիկներ չէին։ Մահվան դատավճիռ կարդացվեց 1863 թւի կանոնադրութեան վրա. ես պաշտպան չեմ այդ կանոնադրութեան. նրա մէջ շատ պակասութիւններ կային, բայց սկզբունքը ճիշտ էր, նրան փոխարինեցին 1884 թ. կանոնադրութեամբ։ 1884 թ. կանոնադրութիւնը բիւրօկրատիայի վարպետ ձեռքի արտադրութիւն է։ Այդ կանոնադրութեան մէջ արտացոլվում էր չինովնիկների բովանդակ ճարպիկութիւնը։ 1884 թ. կանոնադրութիւնը երկու փրոնտի էր բաժանված.—իբրև դրօշակ ծածանվում էր՝ դասախօսութիւնների ունկնդրութեան ազատութիւն, պրօֆէսօրների նիւթական դրութեան բարելաւումն և, վերջապէս, պետական քննութիւն,—մի վերին աստիճանի առողջ և գեղեցիկ գաղափար. դա պլիւս էր, իսկ մինուսը—կարմիր թելով անցնում էր այն գաղափարը, թէ պրօֆէսօրը ընտրովի չէ, պրօֆէսօրը նշանակվում է անմիջականապէս մինիստրութիւնից, ռեկտորը չէ ընտրվում, տեսուչը չէ ընտրվում, բոլորն էլ նշանակվում են համապատասխան իշխանութիւնից, ապա միանգամից մտցվում է բաւական լայն տեսչութիւն, խնամատարութիւն։ Այս բոլորը միանգամայն անհամապատասխան է բարձր կրթական հաստատութիւններում։ Հետևանքում մնա՞ց արդեօք թէկուզ յիշողութիւն պրօֆէս. արժէքի մասին։ Ի՞նչ ենք տեսնում այժմ։ Երիտասարդութեան ամբոխը, որ չունի էտիկայի ոչ մի նշոյլ, յարգանքի ոչ մի նշոյլ դէպի իրանց դասատուները, յարգանքի փոխարէն նա նրանց վերաբերվում է վերին աստիճանի անվստահութեամբ, իսկ անվստահութեան հողի վրա—այնպիսի արհամարհանք, որ ուղղակի անտանելի գազանային վերաբերմունքի է հասնում (ծափահարութիւն ձախակողմում, նախագահի զանգը)։ Ցոյց տուէք ինձ, դա, արդեօք, նոյնպէս յեղափոխական ազդեցութեան շնորհիւ էր թէ՞ պատահական։ Դրա հիմնապատճառը յեղափոխութիւնից առաջ էր, պարոններ, իսկ յեղափոխութեան ժամանակ նա ընդունեց այն այլանդակ ձևը, որոնց ես առաջինը անուանում եմ վերին աստիճանի յանցաւոր, անթոյլատրելի, անպայման արմատախիլ անելու արժանի։ Երբ ձեզ համար մի շարք այնպիսի մարդիկ են նշանակում, որոնք արժանի էին պրօֆէսօրական կոչման, և ասում՝ յարգեցէք նրանց իբրև դասախօսների, այդ յարգանքը չքանում է հէնց սրանում (ծափահարութիւն ձախակողմում և կենտրոնում)։

Երբ ուսանողները և անգամ պատւաւոր պրօֆէսօրները գիտեն, ինչպիսի ճանապարհներով են ձեռք բերել այդ ամբիոնները, երբ յականէ-անուանէ անուանում են նրանց, որոնք ոչ մի առնչութիւն գիտնական գործունէութեան հետ չունեն, չունեն ուժեղ պրօտեկցիա, երբ նրանց համար խնդրել-աղաչել են, սկսած միտրօպօլիտից և վերջացած որևէ կոմսուհով (ծափահարութիւն կենտրոնում և ձախակողմում, նախագահը զանգահարում է), ահա այն ժամանակ վնասվում է նրանց հեղինակութիւնը, ահա ո՛ւր է վնասված այն նշանակութիւնը, որպիսին ունէր պրօֆէսօրական կոչումը, որպիսին նա, յուրախութիւն մարդկութեան, պահպանում էր արեւմտա-եւրօպական երկիրներում։ Իմ խօսքերը չըմբռնէք բնաւ այն մտքով, թէ այն ամենը, ինչ որ նշանակվի էր, անպէտք էր, բոլոր պրօֆէսօրները արատաւոր էին. ես կամենում եմ ասել, որ մինիստրութեան նշանակումներից մեծ մասը աչքող էր. բայց այնտեղ, ուր թոյլատրելի են այդօրինակ նշանակումներ, այնտեղ վնասվել է ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան հեղինակութիւնը։

Անցնենք համալսարանի ներքին կեանքին։ Ինչպիսի՞ն լօզունգ էր սահմանված։ Պրօֆէսօրները պէտք է անպատճառ ա.-ից մինչև բ. կարդային իրանց դասընթացքը։ Միթէ պրօֆէսօրից է պահանջվում դասագրքի ընթերցումը։ Միթէ դրա մէջ է կայանում համալսարանական գիտութեան էութիւնը։ Պրօֆէսօրը սովորեցնում է մտածել, աշխատել, կանոնաւոր եզրակացութիւններ անել աղբիւրների, սկզբունքների հիման վրա։ Եթէ նա ամբողջ դասընթացքը չանցնէ, ես կասեմ, որ դա լաւ պրօֆէսօր է. եթէ նա թռուցիկ կերպով է անցնում դասընթացքը, ինչպէս մինիստրութիւնն է պահանջում, նա պրօֆէսօր չէ, այլ (միայն ?) ուսուցիչ. հարկաւորութիւն չը՛ կայ լսել նրան, դասախօսութիւններին հարկ չըկայ յաճախել. կարելի է վերցնել գիրքը և կարդալ։ 1884 թ. կանոնադրութեամբ բազմաթիւ տաղանդներ և գիտնական ույժեր, որոնք մեր համալսարանի պարծանքն էին կազմում, կենտրոն էին, որի շուրջը կազմակերպվեց դպրոցը, հեռացան, ոմանք իրանց բարի կամքով, ոմանք անհրաժեշտութիւնից ստիպված, բա՛յց համալսարանը և համալսարանական բարձր գիտութիւնը ներկայումս որբացել են, միշտ դէպի ցածր են թեքվել։ Ահա բարձր դպրոցական կրթութեան դրութիւնը։ Չէ կարելի հանգստութեամբ նայել այդ գործի վրա, թողնել նրան կրկին անօգնական վիճակում։ Այդպիսի փորձ արվեց այն ժամանակ, երբ երևան եկան համարձակութիւն և քաջութիւն, ճիշտ է, բացառիկ դէպքերի, յեղափոխութեան ազդեցութեան տակ, երբ համարձակութիւն երևան եկաւ բարձրագոյն թոյլտւութիւն խնդրելու և երևան եկաւ 1905 թւի օգոստ. 27-ի Բարձրագոյն ուկազը։ Բայց հրատարակել այդօրինակ օրէնսդրական ակտեր, դա մտքի սնանկութիւն է։ Ժող. լուսաւորութեան մինիստրը չէ կարող համալսարանին այդպիսի քարտէզ ներկայացնել առանց ճշգրիտ և ուրոյն կերպով որոշելու—ո՞ր մասով և որքա՞ն այդ աւտօնոմիան տարածվում է այդ գործում բոլորի վրա։ Չէ՞ որ մեզ մօտ բանը այն տեղին հասաւ, որ անգամ խօսք բարձրացրին համալսարանի անկախութեան մասին հէնց նոյն Պետերբուրգում, ուր գտնվում էին գեներալ-նահանգապետը և ուժեղացրած պահպանութիւնը. այստեղ համալսարանում թոյլատրվում էին ժողովներ, ճառեր, վարդապետութիւններ, ռումբեր պատրաստել, ժողովներ, ուր տեղի էր ունենում բացարձակ պրօպագանդա այդ հրամանի հիման վրա։ Բայց միթէ այդ կարգադրութիւնը կարող էր նկատի ունենալ այդ։ Երբ դրա վրա ուշադրութիւն դարձվեց, գեներալ-նահանգապետը, հանգուցեալ Տրեպովը, ասաց. «Իսկ ես ի՞նչ կարող եմ անել»։ Չէ՞ որ այստեղ ոստիկանութիւնը առանց պրօֆէսօրների թոյլտւութեան չէ կարող մտնել։ «Այնտեղ ես անզօր էի։ Ես կարող եմ համալսարանի շուրջը, իսկ համալսարանի մէջ ոչինչ չեմ կարող անել»։ Ո՞չ ապաքէն դա ամօթ է կառավարութեան համար։ Միթէ կարելի է որևէ ժամանակ, յեղափոխական և ոչ-յեղափոխական թագնւել այդպիսի կարգադրութեան ետևում և ձեռքերը լուանալ։ Ես ասում եմ, որ վերին աստիճանի անարժանապատւութիւն է իշխանութեան և ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան ներկայացուցչի համար։ Նա պէտք է իր ույժով համալսարան մտնէր և կարգ ու կանոն վերահաստատէր, որպիսին պահանջում է պետութեան պաշտպանութիւնը։ Դա չարվեց։ Ահա մինիստրութեան գործունէութիւնը բարձրագոյն դպրոցում. սկզբում պրօֆէսօրներին, ծրագիրն ու տեսուչներին նշանակում էին, յետոյ, երբ գործը այնպէս դուրս չեկաւ, ինչպէս սպասում էին, այն ժամանակ թագնվեցին.—մենք չենք գործում, այլ աւտօնօմ խորհուրդն է գործում։ Իսկ ի՞նչ կարող էր անել խորհուրդը այդ ժամանակ։

Միթէ նա կարող էր իսկապէս, և միջոցներ և ույժ ունէ՞ր արդեօք անկարգութիւններին վերջ դնելու։ Այստեղ ես դրականապէս մեղադրում եմ մինիստրութեան. այստեղ մեղաւոր է ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը։

Ժամը 6 և 15 րոպէին յայտարարվում է դադար։ («Հ. Գ.»)

(Կը շարունակվի)

ՄԱՄՈՒԼ

Որքան էլ տխրալի և ձանձրալի լինի, բայց շարունակենք ծանօթանալ Մենշիկօվի մարդատեաց դատողութիւնների հետ, հայերի մասին, որոնց այնքան սիրալիր հիւրընկալութիւն է տալիս «Новое Время» թերթը։

Մենք տեսանք, որ նա արդարացնում է կարմիր սուլթանի հրամանով կատարված գազանութիւնները և հայերի կոտորածները, որովհետև հայերը խռովարար, ապստամբ և ոճրագործ ժողովուրդ են կազմում Թիւրքիայում։

Նոյնպիսի յատկութիւններով օժտված են հայերը և Ռուսաստանում ու Պարսկաստանում,—յայտնում է Մենշիկօվը և, հետևաբար, շատ լօգիքական է գտնում, որ նրանք ևս զսպվեն նոյնպիսի միջոցներով, ինչպէս զսպեց սուլթանը։

Թուրէ դրանով էլ գործը կը վերջանար,—շարունակում է ռուս հայատեաց հրապարակախօսը,—ինչպէս հին ժամանակներում։ Բայց դժբաղդաբար Թիւրքիայի և նրա հարևանների համար, վարակված խռովութիւնը ապաստարան գտաւ Ռուսաստանում։ Անցեալ դարի վերջին, ինչպէս և այժմ, Պետերբուրգում նստած էին անհոգ մինիստրներ, որոնց միակ հոգսը կայանում էր նրանում, որ իրանց վայր չը ձգեն լուսաւորված հրէական-եւրօպական մամուլի աչքում։ Այդ ժամանակ մեր Անդրկովկասը մնաց բաց թողեցին, խալամի լծի տակ հեծեծող դժբաղդ քրիստոնեայ փախստականների անունով, հայերի մի մեծ բազմութիւն, որոնք հաշիւ ունէին թիւրքաց կառավարութեան հետ։ Նուաճված երկրում տեղ չը գտնվեց բնիկ ռուս մարդկանց համար — գոլխօզօրների համար, որոնց արտաքսեցին, բայց հարիւր հազարաւոր հայերն ստացան նստակեցութիւն և ռուսական հպատակների բոլոր իրաւունքները։ Ինչպէս կարելի էր գուշակել մաթեմատիքական ճշտութեամբ, թիւրքահայերը, անցնելով սահմանը, չը փոխեցին իրանց հոգեբանութիւնը։ Նրանք բերին Ռուսաստան այն, ինչ որ նրանց անտանելի էր դարձնում նոյնիսկ Թիւրքիայի պէս քայքայված մի տէրութեան մէջ։ Մեզ մօտ, ինչպէս և այնտեղ, երևացին կամ բազմացան գաղտնի յեղափոխական կոմիտէներ, ծագեց դժգոհութիւն մուսուլման ժողովրդի հետ, սկսվեց զէնքի, նոյնիսկ արտիլէրիայի սաստիկ ներմուծում։ Սահմանագլխային յեղափոխականները կարողացան շշմեցնել ոչ միայն իրանց խաղաղ երկրացիներին, այլ և Կովկասի շատ մանր ազգութիւնները, որոնք մի ժամանակ ճզմվել էին ռուսական հզօրութեամբ։ Պետերբուրգի կառավարութիւնը միայն այն ժամանակ խելքը գլուխը հաւաքեց, երբ ապստամբութեան տարրերը կազմվել էր և երբ պահպանողականութեան այնպիսի նեցուկը, ինչպէս հայ հոգևորականութիւնը, յարեց նոյնպէս այդ շարժման։ Տեսնելով որ թէ դպրոցը, թէ եկեղեցին արդէն ֆանատիկոսների ձեռքին է, Պետերբուրգի կառավարութիւնը դիմեց խիստ միջոցների (եկեղեց. կալուածների վերաբերմամբ), որոնք ձեռք առնված լինելով շատ ուշ, պէտք եղաւ շատ էլ շուտ փոխել։

Ապա Մենշիկօվ բացատրում է, որ, շնորհիւ ծագած պատերազմի, յեղափոխութիւնը գլուխ բարձրացրեց, ծագեց և հայկական ապստամբութիւնը, որը Աստուած գիտէ ինչով կը վերջանար, եթէ չը պատահէր մի անակնկալ դէպք, այն է՝ թուրքերի և մուսուլմանների դիմադրութիւնը։ Մուսուլման ժողովուրդը Անդրկովկասում, որ նոյնպէս ատում է հայերին, ինչպէս և օսմանցիները, սաստիկ թշնամաբար վերաբերվեց այդ ապստամբութեան և զսպեց նրան։ «Ոչ թէ ռուսաց իշխանութեան ույժով, այլ թաթարական ընդդիմադրութեամբ ճնշվեց հայկական ապստամբութիւնը»։

Դրանից յետոյ Մենշիկօվ յարձակվում է Վօրօնցօվ-Դաշկօվի վրա, որի անգործունէութեանը և թուլութեանն է վերագրում այն, որ Կովկասի ժողովուրդները սկսեցին երազել սօցիալիզմ, կոլլեկտիվիզմ, սինդիկալիզմ, աւտօնոմիա, ֆեդերացիա։

Վերջապէս Մենշիկօվ անցնում է Պարսկաստանի դէպքերին և գտնում է, որ եթէ Պարսկաստանում սահմանադրութիւնը փոխվեց յեղափոխութեան, այդ բանի մէջ մեղաւորները դարձեալ հայերն են, որովհետև Եւրօպայում սնված շատ ազատամիտ պարսիկներ հայ-հրէական մամուլի հետևողներն են գտնվում. հայերը այդտեղ հրա-

տարակուսած են լրագիրներ հրէաների հետ միասին։

Եւ այսպէս՝ բոլոր չարիքների և խռովութիւնների ու ապստամբութիւնների պատճառը Մենշիկօվը համարում է հայերին, որոնք միևնոյն ծագումից են, ինչպէս հրէաները։ Այդ մեծ չարիքի առաջն առնելու համար հարկաւոր է, որ Թիւրքիան, Ռուսաստանը և Պարսկաստանը զինաւորվեն հայերի դէմ, այլապէս հայերը կարող են հրդեհել և ամբողջ Միջին Արևելքը, Կովկասի և Պարսկաստանի հետ միասին։ Թիւրքիան եթէ չը հանգցնէ այդ հրդեհը, ինքը կարող է այրվել։

Եթէ հաւատանք Մենշիկօվին, պէտք է ընդունել, որ հայերը շատ զօրեղ ազգ են, որովհետև նրանց ջնջելու համար պէտք է երեք պետութիւններ միասին գործեն։

Ո՞վ խղճմտանք, արդեօք գոյութիւն ունե՞ս աշխարհում։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Բագու, 4 յունիսի

Մայիսի 29-ին, ցերեկ. ժամը 11-ին, անդրանիկ որդիս Հայկազն, որը 11 տարեկան է, տնից դուրս գալով այլ ևս չէ վերադարձել։ Չը նայելով որ քաղաքիս բոլոր ոստիկանատների մասերին յայտնել եմ և անձամբ փնտռել, բայց ապարդիւն։

Խնդրում եմ այն բոլոր ծնողներին, որոնք որդու կորուստեան ցաւը կարող են զգալ, չը զլանան իրանց շրջանում ուշադրութեան առնել, որպէսզի կարելի լինի տեղեկանալ ու տեղեկացնել ինձ։

Նշաններն են—սպիտակամորթ, շէկ մազերով, ճաղար (կապտագոյն) աչքերով և միջակ կազմուածքով 11 տարեկան հասակով։ Անունը՝ Հայկազն Շամխալեան Յովսէփեանց։

Հասցէս՝ Баку, Станиславская ул. домъ Аванесова Шамхалу Эсипянцу.

Շ. Յովսէփեան

—

Թիֆլիս, 3 յունիսի

Թիֆլիսի Թանդոյեան եկեղեցում, ինչպէս յայտարարված էր «Մշակում», կայացաւ նաև երկրորդ ծխական ժողովը, ուր պիտի քննվէին ուսուցիչներ Յարութիւն քահանայ Ծուղուրեանի, պ. պ. Եր. Գրիգորեանի և Ղ. Տէր-Սարգսեանի հոգաբարձուների ու տեսչի պաշտօնակատար Սահակ քահանայ Սահակեանի դէմ ծխական ժողովին ներկայացրած, միաբանութեան և տիրացուների երէցփոխան Խաչատուր Տէր-Մարգարեանի դէմ եղած բողոքները։

Անցեալ ժողովի Թերին լրացնելուց յետոյ, ժողովը հետաքրքրութեամբ լսեց ուսուցիչների բողոքի ընթերցումը, ապա նրանց լրացուցիչ բացատրութիւնները կամ դպրոցի երեք տարվայ անմխիթար նկարագիրը և հոգաբարձութեան պաշտպանողական զեկուցումը. պարզվեց ծխականներին՝ որ ինտրիգա է տեղի ունեցել Թանդոյեան դպրոցում։

Ժողովը բաժանված էր երկու մասի՝ հոգաբարձութեանը պաշտպանողների և հակահոգաբարձականների։ Հոգաբարձականները, որոնց պաշտպանում էին աւելի կուսակցական անձինք, աշխատում էին մի քանի խնորոշ ռեզօլիւցիաներ դուրս բերել ի վնաս բողոքող ուսուցիչների, բայց նրանց երեք ռեզօլիւցիաներն էլ ի դերև եղան և ժողովը մեծամասնութեամբ վճռեց արձակել թէ տեսչի պաշտօնակատար Սահակեան քահանային և թէ սրա ու հոգաբարձուների պահած 7 ուսուցիչներին. հրաժարեցված երէցփոխ-հոգաբարձու պ. Խաչատուր Տէր-Մարգարեանի տեղ հոգաբարձու հրաւիրվեց առաջին անձնափոխանորդ պ. Արամայիս Երզնկեանը. երէցփոխան Տէր-Մարգարեանից միւս օրը, ըստ ծխական ժողովի կարգադրութեան, երէցփոխանական հաշիւներն առնվեցին և յանձնվեցին հոգաբարձու Յովսէփ Մելիք-Ջհանեանցին։

Այսպիսով Թանդոյեան դպրոցի համար պէտք է հրաւիրվի նոր տեսուչ և նոր ուսուցչական խումբ։ Ցանկալի է, որ հոգաբարձութիւնը գոնէ այս անգամ լուրջ վերաբերվի և դպրոցի ղեկը չը տայ Սահակեան քահանայի (սա մանկավարժ Սահակ քահանան չէ) պէս մի անհամապատասխան անձնաւորութեան, ինչպէս այդ երևաց ժողովում եղած նկարագրից։

Բողոքող ուսուցիչները սակայն չեն համարում իրանց դատը վերջացած. պատւի խնդիրը նրանց ստիպում է դիմել չէզոք և բանիմաց անձերից կազմված միջնորդ դատարանի։

Ծխական

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ *)

—

Հաշւետուութեան առիթով սկսված խօսակցութիւններից ու բացատրութիւններից պարզվեց, որ վերստուգիչ յանձնաժողով չը լինելու պատճառով վարչութեան կազմած հաշւետուութիւնը ստուգութեան չէ ենթարկված, թէև վարչութիւնը, այդ հանգամանքը ի նկատի առնելով, իր կողմից անդամներից մի քանիսին հրաւիրել է, որոնք և ստուգել են։

Ժողովը, ընդունելով վարչութեան ներկայացրած հաշիւը, այնուամենայնիւ, ձևականութիւնը պահպանելու համար, կարևոր համարեց ընտրել վերստուգիչ յանձնաժողով և յանձնարարել նրան ստուգել հաշիւները ու ապա ներկայացնել առաջիկայ ընդհանուր ժողովին ի հաստատութիւն։

Վարչութեան առաջարկի համաձայն, ընդմիշտ պատւաւոր անդամ են ընդունվում Թիֆլիսի քաղաքային ինքնավարութիւնը և վրաց ազնւականութիւնը, որից յետոյ ժողովը դիմում է ընթացիկ տարվայ նախահաշւի քննութեան։ Վարչութեան քարտուղարը ծանօթացնում է ներկայ եղողներին կազմված նախահաշւի հետ, որը արտայայտված է հետևեալ ձևով.

Մուտք սպասվում է.

Դասախօսութիւններից	1300 ր.	
Անդամակց. վճարներից	800 »	(կայ արդէն)
Դրամական նուիրատւութիւն . .	400 »	
Կօնցերտ և ներկայացում . .	1000 »	
Պարահանդէս և զբօսանք . .	3500 »	
Ընդամենը	7,000 րուբլի	

Համարեա 7000 րուբլի էլ նախատեսվում է ծախքը։

Զեկուցանողի տուած տեղեկութիւններից երևաց, ի միջի այլոց, որ Մօսկվայի ժողովրդական համալսարանները իրանց գոյութեան հէնց առաջին օրերում դրամական նուէր ստացել են 15,000 րուբլի, մինչդեռ Թիֆլիսինը իր մուտքի մէջ նախատեսում է 400 րուբլի միայն, որից 300 րուբլին արդէն տալիս է քաղաքը։

Այդպիսով ոչ մի կասկած չը կայ, որ Թիֆլիսի ունևոր ազգաբնակութիւնը անտարբեր չի գտնվի դէպի այդ սուրբ գործը և ամեն օժանդակութիւն ցոյց կը տայ։

Այդ խնդրի շուրջը ծագած վիճաբանութիւններից պարզվում է, սակայն, որ նախահաշիւը պայմանական է և կարող է զգալի փոփոխութեան ենթարկվել այն դէպքում, եթէ ընկերութիւնը զրկվի Զուբալօվի ժողովրդական տնից ձրի օգտվելու հնարաւորութիւնից։

Ուստի ժողովը նպատակայարմար դատեց նախահաշւի քննութիւնը և վաւերացումը յետաձգել առաջիկայ հոկտեմբերին։ Միևնոյն ժամանակ, ի նկատի առնելով այն որ Զուբալօվի տունը անցնելու է քաղաքին. որոշվում է դիմել քաղաքային վարչութեան և խնդրել, որպէս զի այդ ժողովրդական տունը յատկացվի համալսարանին և այդպիսով հնարաւորութիւն տրվի նրան շարունակելու իր գոյութիւնը։

Այնուհետև նախագահ իշ. Չերքեզօվին փոխարինում է Ա. Քալանթար, որը, յայտնելով ժողովականներին որ վարչութիւնը իր ներկայ կազմը լրիւ չը լինելով՝ անկարող է շարունակել իր գործունէութիւնը, անհրաժեշտ է համարում լրացուցիչ ընտրութիւն կատարել, քանի որ ամառվայ ամիսներում վարչութիւնը պէտք է դիմի կազմակերպչական գործունէութեան և նախապատրաստական մասնաժողովի հետ միասին մշակի ապագայ գործունէութեան ծրագիրը և հրահանգներ սեկցիաների համար։

Ի միջի այլոց վարչութեան կազմից հեռացողների թւում Քալանթարը յիշում է իրան ևս։ Ժողովականները խնդրում են չը հրաժարվել, բայց որովհետև Քալանթարը բացատրում է, որ միալ անկարող է, ժամանակ չունի և խոստանում է այսուհետև էլ իր ոյժերը ներածին չափ աջակցել գործին, ժողովը ծափահարութեամբ իր շնորհակալութիւնն է յայտնում և ապա անցնում է ընտրութիւններին։

Բաց քուէարկութեամբ ընտրվեց 7 հոգուց բաղկացած նախապատրաստական մի մասնաժողով և վերստուգիչ յանձնաժողով 6 հոգուց։

Վարչութեան նոր անդամների ընտրութիւնը կատարվեց տոմսերով՝ գաղտնի քուէարկութեամբ. ընտրվեցին 11 հոգի *)։

Ընտրութիւնների շնորհիւ ժողովը վերջացաւ ժամը 7-ին։

Լ. Դ.

*) Տես «Մշակ» № 125.

*) Տես «Մշակ» № 125. «Ներքին լուրերի» բաժին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂՈՒԱԾՔՆԵՐ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐԻՑ

—

◆ Տիկին Նաթալիա Միշել, կին փաստաբանուհին, որ ծագումով կովկասեան հայուհի մըն է և որ վերջերս իր անօրինակ և պատուաբեր մաքառումով եգիպտական միջազգային դատարաններու մէջ մեծ աղմուկ հանեց իր փաստաբանական արուեստին կիրարկութիւնը ի գործ դնելու համար, վաստկած է արդէն իր իսկ ստանձնած դատը, որ անձնական յաղթանակ մը ըլլալէ աւելի զրկուած սեռին համար շահուած համաշխարհային դատ մը ըսել է և իր մեծ նշանակութիւնը ունի—ընկերվարական տեսակէտով—ֆէմինիզմի ջատագով բոլոր քաղաքակիրթ ազգերու համար։ Տիկին Նաթալիա առաջին հայուհին և անդրանիկ կին փաստաբանը պիտի հանդիսանայ, որ պիտի գործէ Նեղոսի հովտին մէջ։ Արձանագրելով Եգիպտոսի համար իր տեսակին մէջ իբր եզական դէպք քաղաքակրթութեան այս ճշմարիտ յաղթանակը, կառնի է միայն շնորհաւորել իրաւաբանական աշխարհին մէջ այդ պսակաւոր հանդիսացող հայուհին։

◆ Կահիրէի բոլոր թերթերը մեծ գովեստով կը խօսին Օթէլ Քոնթինանթալի սրահին մէջ Վահրամ Փափազեանի տուած երեկոյթին առթիւ, որուն մէջ հայ տաղանդաւոր արուեստաւէտը իր «բեմական արուեստին բոլոր յատկութիւնները ցուցադրած է միջազգային հասարակութեան մը առջև դասական կարգ մը կտորներու մասնակի (fragment) արտասանութեամբ։

◆ Մուշի բանտը գտնուող 300-է աւելի հայ բանտարկեալներուն ներում շնորհել խոստացուած է, եթէ անոնք հանդիսաւորապէս խոստանան հրաժարիլ իրենց անցեալէն և յանձն առնեն, ազատուելէ ետք, իրենց գիւղերէն հեռացնել հայ յեղափոխականները։

◆ Երուսաղէմէն ամերիկահայ թերթերու տրուած տեղեկութեան համաձայն հաշուեքննիչ յանձնաժողովը իր գործը վերջացուցած է։ Ղևոնդ վարդ. Մաքսուտեան միմիայն պահեստի գումարէն 9000 ոսկիէն աւելի կորզած է։

◆ Իզմիրի մէջ մեռած է ծանօթ վաճառական-գրագէտ Գարեգին Յ. Փափազեան։ Հանգուցեալը հիմնադիրը եղած է Իզմիրի փառաւոր հայ ընթերցատան, որուն քառասնամեակը պիտի տօնուի քիչ ատենէն։ Գարեգին Փափազեան հայ գրական աշխարհին ծանօթ է իր թարգմանած Շէյքսփիրի «Համլէթ»-ով, Ջէյմս Բրայսի «Վերելք Արարատ»-ով և իր գրութիւններով։

◆ Եդեսիոյ մէջ կազմուեր է եկեղեցասիրաց մարմին մը, որուն նպատակն է մղում տալ ժողովրդի բարեպաշտական զգացման և եկեղեցւոյ պայծառութեան օգնել. այդ ծրագրին համեմատ եդեսիացիք մտադիր են յառաջիկային ս. Սարգիս վանքին մէջ ընծայարան մը բանալ արժանաւոր քահանաներ պատրաստելու հասարակութեան համար։

◆ Եգիպտացի ազգայնականներէն պատգամաւորութիւն մը կազմուելով Կահիրէի ֆրանսական դեսպանատան ներկայացած և խնդրած է անկէ եգիպտացւոց շնորհակալիքներուն թարգման հանդիսանալ Ֆրանսայի այն դրամատէրերուն, որոնք, Եգիպտոսի բնակչութեան վերահաս դրամական տագնապին օգնութեան ձեռք կարկառելու ատօք, իրենց դրական նպաստը հասցնելու մեծահոգութիւնը ունեցած էին։

◆ Էնկիւրիւցի երիտասարդ մը, Յովսէփ էֆ. Պալապանեան, Գլասկօյի երկրագործական վարժարանին մէջ կենդանաբանութեան քննութեան առաջին մրցանակը շահած է։

(«Լուսաբեր»)

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Թաւրիզ, 1 յունիսի

Ընթերցող և մասնաւորապէս Ատրպատականի հայութեան կրթական կեանքով հետաքրքրվող հասարակութեան համար շատ մխիթարական մի նորութիւն է և նշանաւոր մի դէպք Ատրպատականի կենտրոնական դպրոցի համար Թաւրիզում յարմար և ընդարձակ շինութեան վերջնական գնումը։

Յատկապէս շնորհաւորելի է և շնորհակալութեան արժանի հ. Եղիշէ վ. Մուրադեանը, որն, ինչպէս յայտնի է, կենտրոնական ունենալու միտքն է յղացել և նրա համար անդուլ ու եռանդուն աշխատանք գործ դրել։

Այժմ Թեմ. պատգամաւորական ժողովը ոգի ի բռին աշխատում է նիւթական միջոցներ ձեռք բերել առաջիկայ սեպտեմբերին դպրոցը սկսելու համար. այդ իրագործելու համար ընտրված է հանգանակիչ մասնաժողով, կազմված եղբարք Զ. և Մ. Նազարբէգեաններից, և մեծ յոյս կայ, որ, շնորհիւ սրանց աշխատանքների, սեպտեմբերին ամենիս ըղձացած լուսաւորութեան տան դռները կը բացվեն։ Պարսկաստանի ունևոր հարուստների սրբազան պարտականութիւնն է նուիրաբերութիւններով օգնութեան հասնել հանգանակիչ մասնաժողովին։

Աւագ կարևորութիւն է ներկայացնում դպրոցի ծրագրի և ուղղութեան խնդիրը. ինչքան մեզ յայտնի է, հ. Եղիշէ Մուրադեանը պատրաստել էր ուսման ծրագիր. ներկայումս ցանկալի և կարևոր է, որ այդ հրապարակ դրվի թէ բազմակողմանի կերպով օգտվելու և թէ ուսումնասիրելու համար։

Որովհետև հաստատութեան հիմքը նոր պիտի դրվի, այս առաջին տարվայ համար գոնէ՝ մեր բարձրագոյն կրթութիւն ստացած երիտասարդ մանկավարժների և մասնագէտների վրա բարոյական պարտաւորութիւն կայ, որ իրանք դիմեն և շտապեն պաշտօններ ձեռք բերել այս նորահաստատ կրթարանի մէջ։

Մենք հաւատացած ենք, որ թէ հ. Ե. Մուրադեանը և թէ այլ ձեռնհաս անձինք կը շտապեն իրանց ծրագիրները հրապարակ դնել, իսկ նիւթապէս հարուստ բարերարները՝ իրանց դրամը։

Մ..եան

ՄՈՒՋԵԼԼԷԻ ՀԱՐՍՏԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ ՓԱՍՏԵՐ

—

Ուրմի, 17 մայիսի

Անցեալ տարի քիւրդերը գալիս են գիշերով ասորական Գօվլան գիւղը և իր այգին պահպանող մի անձի լաւ հրացանը յափշտակում։ Աղմուկի ձայներից հուպ ընդ հուպ այգիներից արձակվող, ո՞վ գիտէ ում գնդակից, տեղն ու տեղը սպանվում է մի քիւրդ, հրացանը ձեռքին փախչելիս։

Մեր դատաւոր Մուջէլլէն կողոպտողին կալանաւորել տալով՝ 250 թուման տուգանք է առնում։ Որովհետև քիւրդը յիշեալի հրացանը յափշտակելով՝ կեանքից զրկվել էր, գիւղացին պիտի պատժվէր…

Այս երևոյթը ինձ յիշեցրեց Ռուսաստանի քաղաքներից մինում պատահող մի օտարականի անցքը։

Երբ փողոցով անցնելիս շները յարձակվել են վրան, պաշտպանվելու համար կռանում է քար վերցնելու գետնից։ Զմեռ է, քարը գետնից պոկ չէ գալիս և միամիտ օտարականը զարմացմամբ ասում է. «Անա մի երկիր, ուր քարերը կապել, շներն արձակել են»։

Այս վերջին նախադասութիւնը ճշգրտիւ բնորոշում է մանաւանդ մեր այս երկրի ներկայ իրականութիւնը. միթէ ուղիղ չէ՞ որ քիւրդերին բաց են թողել, կառավարութեան ձեռները կապել։

—

Դգաթաքա գիւղից հեռու մի թուրք է սպանվում աւազակներից։ Գիւղի քրիստոնեայ տարրը Մուջէլլէի բարեհաճութեամբ կանչվում է պատասխանատւութեան։

Մուջէլլէն, ուշք չը դարձնելով սպանվածի որդոց ցուցմունքին, որ իրանց հօր սպանողները քրիստոնեաներ չեն, այնուամենայնիւ գիւղացիներից 55 թուման մէջմուրներն են առնում և կրկնակին ինքը։

—

Գոյթափա գիւղում Սլդուզից ցորեն բերող թուրքերը գիշերանց մտնում են այգիները գողութեան։ Հարայ-հրոցի ժամանակ շրջակայ այգիներից և ցորենատէրերի հրացանների գնդակներից սպանվում է գողերից մէկը, շատ կարելի է հէնց իր ընկերների այս ու այն ուղղութեամբ արձակվող հրացաններից։

Այս անցքի համար բոլոր գիւղը դատի ենթարկելով (որպէս զի տուգանքը խոշոր լինի) արիւնը 1200 թումանի է կապում, իբրև թէ սպանվողի ազգականին տալու։ Մինչդեռ օրը ցերեկով պարսիկները սպանեցին գեարդաբադցի տէրացու Բաբօյին, Թուլաթարցի ռէս Հախվէրդուն, բաբառեցի Սարգիս Բաբայեանին, Նախչևան-Թափեցի Մահտեսի Յակովբ և Մաթէոս եղբայրներին, տէր-Մարտիրոսի կնոջ, որի զարհուրանքից հիւանդանալով շուտով վախճանվեցին տէր-Մարտիրոսը և ուրիշ երկու ազգականները։ Իսկ այդ բոլորի մասին ոչ ոքի արեան գին չը տրվեց, թէև անհագին գումարներ խաղացին սպանութեանց հարցերի շուրջը։

—

Դիգալեցի Եուսուֆ Փաշայեան ասորին բանտարկվեց, որովհետև մի ինչ-որ 500 թումանի խնդիր կար մէջտեղ։ 23 ամ. լիրա կաշառք ընդունելով՝ մեր Մուջէլլէն բանտից աներևոյթացրեց…

Երեք ամիս առաջ յիշեալ գիւղի ղաշա Իսաղի կրկնամուսնութեանը դիւրութիւն աջողութիւն տալու համար, *) (որի մանրամասնութիւնը «Մշակի» № 35-ում գրվել էր) նշանաւոր կաշառքներ կերաւ։ Հարցը մայրաքաղաքի՝ Թէհրանի դեսպաններին հասաւ։

Արտաքին գործոց մինիստրը Թէհրանի ֆրանսիական դեսպանի հարցապնդման առաջադրեց Մուջէլլէի արդարացման րապօրտը (տեղեկագիր) թէ՝ ղաշա Իսաղը հայ-լուսաւորչական լինելով՝ հայերն ու կաթօլիկ ասորիները հնուց ոխ ունեն, միմեանց դէմ են։ Նա—Մուջէլլէն, իբրև թէ, այդ իսկ նկատմամբ պահպանել է ղաշա Իսաղին կաթօլիկների զայրոյթից և ոչ թէ միջամտել նրա ամուսնական խնդրում։

Ֆրանսիական դեսպանը հաղորդելով այս մասին տեղիս պապականներին, տեղեկութիւն էր պահանջել։

Ահա մի մարդ—մի պաշտօնեայ, որ իր իշխանաւորին անգամ խաբել գիտէ։

Մէգաթ

(Կը շարունակվի)

*) Թողնել սարփարաններին մատ խառնել կրօնական խնդիրներում—դա արդէն անտանելի բան է։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌԱԳՐ. ԳՈՐԾԱԿԱԼ.

Ներքին

9 յունիսի

ԲԵԼՈՍՏՕԿ։ Բէլոստօկեան ջարդի գործի քննութիւնը վերջացաւ։ Մեղադրեալներից 14-ը դատապարտվեցին բանտարկութեան 6 ամսից մինչև մի տարի ժամանակով, 15 հոգի արդարացան։

ՕԴԵՍՍԱ։ Սէվաստօպօլից եկան նաւագնացութեան կօնգրէսի 60 անդամները։ Ի պատիւ նրանց դումայում ճաշ տրվեց։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ստեպի գեներալ-նահանգապետ, Օմսկի շրջանի զօրահրամանատար, սիբիրեան կօզակային զօրքի նակազնոյ ատաման Գ. Լ. Նատարօվը արձակվում է պաշտօնից։

ՑԻՍՏՕՊՕԼ։ Այսօր քաղաքից քառասուն վերստ հեռաւորութեան վրա այրվեց Վիատկա-Վօլգա ընկերութեան «Նասլէդնիկ» շոգենաւը։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌՈՒՕՑՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց ծաղկահատ.։
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԱ—1½—2 ժ. մանկաբարձութեան։
Գ. Ե. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—12—12½ ժ. կանանց և մանկաբարձութեան։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ա. Ե. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ,—6—7 ժ. վիրաբուժ., վեներական, միզասեռ և մորթու հ.

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վիրատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ
ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունելութիւնն ամեն օր
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7
Վելեամինօվսկայա փողոց № 8.
(չ. հ. շ.) 100—76

ԲԺԻՇԿ
Ա. Մխիթարեանց
Մեկնեց կովկասեան հանքային ջրերը և անցեալ տարիների նման ընդունելու է հիւանդներին վեներական և մորթու ցաւերով Կիսլօվօդսկում, հիւրանոց «Ռօսսիա»։
(ա. օ.) 100—66

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ
վերսկսեց ընդունելութիւնը
Ներքին եւ ջղային
Հիւանդների
Պեատիգօրսկում, Վերխի բուլվար № 14. տ. իշխ. Գիրէյի, Пятигорскъ, Верхній бульваръ, д. кн. Гирей. 30—12

Հայուհեաց դպրոց աւարտած
եւ
մանկավարժութիւն ուսած
Մի հայուհի
ցանկանում է ընտանիքներում դաստիարակչուհու պաշտօն ունենալ. կարող է պարապել հայերէնից, իսկ ռուսերէնից սկզբնական դասեր տալ։ Համաձայն է գնալ նաև Թիֆլիսից դուրս։
Հասցէն՝ Георгіевская пл., д. Амирагова, № 6, кв. Ходжатуманянцъ, հարցնել օր. Բուղաղեանին։
(կ. չ.) 2—2

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻ
Ս. Փրկիչ եկեղ. տղայոց չորսդասեան դպրոցի համար
ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԵՆ
ա) ՄԻ ԱՒԱԳ ՈՒՍՈՒՑԻՉ
բարձրագոյն կրթութեամբ և մանկավարժական հմտութեամբ, 12—14 դասով, տարեկան ռոճիկ 1200 ր.։
բ) ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ
հայոց և ռուսաց լեզուների և բոլոր առարկաների—կրօնի, երգեցողութեան, ձայնագրութեան, հայոց, ռուսաց և ընդհանուր պատմութեան, աշխարհագրութեան, բնական պատմութեան, մաթեմատիկայի, գեղագրութեան և նկարչութեան—դասագինը 30 րուբլի։
գ) ԵՐԵՔ ՎԵՐԱԿԱՑՈՒՆԵՐ
դասերով, վերոյիշեալ դասագնով. վերակացութեան համար որոշած է իւրաքանչիւրին 150 րուբլի տարեկան։
Ցանկացողները կարող են դիմել հոգաբարձութեան մինչև յունիս ամսի 20-ը։
Ծխ. հոգ. Ալէքսանդրօպօլի տղայոց չորսդասեան ս. Փրկիչ եկ. դպրոցի
(շ. չ.) (ապ.) 6—2

Типографія „Экономія" Ав. Мугдусіакопова съ С-ми. Большая Ванкская ул. № 3.